

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Обґрунтування напрямів підвищення рівня зайнятості населення
у контексті формування соціальної безпеки в Україні»

Виконав: студент групи СЗ-23-1м
Мусієнко Ілля Євгенійович
Спеціальність 232«Соціальне забезпечення»
Керівник к.е.н., доц. Тараненко В.Є.

Рецензент _____

_____

(місце роботи)

_____

(посада)

_____

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

В.Є.Тараненко

“ 04 ” вересня 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Мусієнка Іллі Євгенійовича

1. Тема роботи «Обґрунтування напрямів підвищення рівня зайнятості населення у контексті формування соціальної безпеки в Україні»

керівник роботи к.е.н., доц. Тараненко В.Є.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом УМСФ від “03” вересня 2024 р. № 664 кс

2. Строк подачі студентом закінченої роботи 03.01.2025

3. Вихідні дані до роботи: 1 Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-ІУ 2. Державна служба статистики.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки.

1. Теоретико-методичні аспекти впливу зайнятості на соціальну безпеку

2. Дослідження зайнятості в Україні в контексті формування соціальної безпеки.

3. Перспективні напрямки зростання зайнятості населення та підвищення рівня соціальної безпеки в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (Рисунки: Соціально-економічні наслідки безробіття; Індикатори соціальної безпеки; Кількість зареєстрованих безробітних, кількість, вакансій та кількість претендентів на одну вакансію в Україні в період повномасштабної війни; Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб; Кількість поданих вакансій, тис. одиниць; Структура вакансій, % (за видами економічної діяльності); Структура безробітних, % (за видами економічної діяльності, на яких вони раніше працювали); Напрями розвитку українського ринку праці. Таблиці: Вплив рівня зайнятості на соціальну та економічну складові національної безпеки; Показники безробіття населення в Україні за 2015-2022 рр.; Чисельність осіб, які мали статус безробітного (за професійними групами); Кількість вакансій та безробітних за регіонами за період 2022-2023 рр.; Аналіз індикаторів соціальної безпеки на ринку праці в Україні за 2017-2022 рр.

6. Дата видачі завдання “04” вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ за/п	Назва етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	04.09.2024	виконано
2.	Пошук та опрацювання літературних джерел	05.09.2024 – 15.09.2024	виконано
3.	Написання вступу кваліфікаційної роботи	15.09.2024 – 30.09.2024	виконано
4.	Виконання I розділу	01.10.2024 – 20.10.2024	виконано
5.	Виконання II розділу	21.10.2024 – 20.11.2024	виконано
6.	Виконання III розділу	21.11.2024 – 10.12.2024	виконано
7.	Написання висновків	20.12.2024 – 24.12.2024	виконано
8.	Оформлення роботи і передача на перевірку науковому керівнику	25.12.2024 – 03.01.2025	виконано
9.	Захист кваліфікаційної роботи згідно графіку		

Студент _____
(підпис)

Мусієнко І.Є.

Керівник _____

(підпис)

Тараненко В.Є.

(прізвище, ім'я, по батькові)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ

Мусієнко І.Є. Обґрунтування напрямів підвищення рівня зайнятості населення у контексті формування соціальної безпеки в Україні.

Магістерська кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Магістерська кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Викладена загалом на 73 сторінках, основний текст – на 68 стор., містить 5 таблиць, 8 рисунків. Список використаних джерел містить 42 найменування.

Зміст анотації:

В магістерській кваліфікаційній роботі проаналізовано стан наукових досліджень з обраної теми та досліджено зміст понятійно-категоріального апарату; визначено ключові тенденції впливу зайнятості на формування загроз соціальній безпеці України, проведено оцінка індикаторів соціальної безпеки в Україні; висвітлено зарубіжний досвід забезпечення соціальної безпеки населення через ринок праці та можливості його імплементації в Україні; обґрунтовано пропозиції щодо напрямів зростання зайнятості населення та підвищення соціальної безпеки в Україні.

Ключові слова: зайнятість, ринок праці, соціальні загрози, соціальна безпека, безробіття, доходи населення, соціальне забезпечення.

ABSTRACT

Musienko I.E. Substantiation of directions of increasing the level of employment in the context of of social security in Ukraine

Graduation work for obtaining a higher education degree «master» in the specialty 232 «"Social welfare"». – University of Customs and Finance, Dnipro, 2025

The master's thesis consists of an introduction, 3 chapters, and conclusions. It is presented in total on 73 pages, the main text is on 68 pages, contains 5 tables, 8 figures. The list of used sources contains 42 names.

Abstract content:

The master's qualification work analyses the state of scientific research on the chosen topic and explores the content of the conceptual and categorical apparatus; identifies key trends in the impact of employment on the formation of threats to social security in Ukraine, assesses indicators of of social security in Ukraine; highlighted foreign experience in ensuring social security of the population through the labour market and the possibilities of its implementation in Ukraine; proposals on the directions of employment growth and and increase of social security in Ukraine.

Keywords: employment, labour market, social threats, social security, unemployment, income, social security.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЗАЙНЯТОСТІ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ	8
1.1 Теоретичні основи категорії зайнятості як соціально-економічного явища	8
1.2 Методологічні аспекти оцінки впливу зайнятості на соціальну безпеку населення	13
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	23
2.1 Аналітичні показники зайнятості та безробіття на ринку праці в Україні	23
2.2 Чинники та особливості формування системи соціальної безпеки на ринку праці в Україні	34
Висновки до розділу 2	44
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЗРОСТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	45
3.1 Реформування організаційно-економічних інструментів розв'язання проблем зайнятості	45
3.2 Напрямки підвищення соціальної безпеки на ринку праці	53
Висновки до розділу 3	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення високого рівня зайнятості на ринку праці є важливим фактором для зміцнення соціальної безпеки держави. Наявність висококваліфікованих працівників у різних галузях економіки забезпечує розвиток підприємництва та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Зростання кількості робочих місць та зниження рівня безробіття дозволяє забезпечити більш широкий доступ до праці та зменшити економічну нерівність в суспільстві. Крім того, розвиток ринку праці допомагає покращувати якість життя населення. Забезпечення достатнього рівня доходів, забезпечення медичного страхування та інших соціальних послуг є важливими аспектами соціальної політики держави.

Реалізація ефективної політики підвищення зайнятості на ринку праці, забезпечення розвитку відповідної інфраструктури та підтримка підприємницької діяльності сприяють досягненню цілей стійкого розвитку та покращенню якості життя населення. За останні кілька років економічна нестабільність, війна на території країни, пандемія та повномасштабне вторгнення РФ в лютому 2022 р. призвели до значного збільшення рівня безробіття та зменшення можливостей для працевлаштування населення. Війна також спричинила економічні труднощі, що впливають на зменшення кількості робочих місць та зниження рівня життя населення.

Наявність робочих місць та забезпечення офіційної зайнятості на ринку праці дозволяє зменшити залежність від допомоги держави та забезпечити самостійність та незалежність громадян. Крім того, розвиток ринку праці в умовах війни може стимулювати розвиток нових галузей та інноваційних технологій, що дозволяє забезпечити підвищення конкурентоспроможності національної економіки та зменшення залежності від імпорту. Отже, забезпечення зайнятості на ринку праці є надзвичайно важливим завданням в умовах війни в Україні. Наявність робочих місць та підтримка підприємництва

можуть допомогти забезпечити економічне відновлення країни та покращення якості життя населення.

Дослідження спирається на праці багатьох фахівців, таких як: Кайда О.П., Калініченко О.О., Пакуліна А.А., Семенов В.М., Рагуліна Ю.М. та ін..

Мета дослідження – розроблення напрямів підвищення рівня зайнятості населення в контексті формування соціальної безпеки в Україні.

Досягнення поставленої мети потребувало вирішення наступних завдань:

1. визначити особливості категорії зайнятості як соціально-економічного явища та умови соціальної безпеки населення;
2. висвітити методологічні аспекти оцінки зайнятості та її впливу на соціально-економічні процеси;
3. проаналізувати основні показники зайнятості в Україні;
4. провести аналіз індикаторів соціальної безпеки на ринку праці;
5. виокремити основні напрями забезпечення зайнятості в Україні у контексті функціонування соціальної сфери;
6. запропонувати напрями розвитку українського ринку праці з позиції формування соціальної безпеки.

Об'єкт дослідження є зайнятість населення та її вплив на соціальну безпеку в Україні.

Предметом дослідження є особливості забезпечення зайнятості населення в Україні.

Методи дослідження. Досліджуючи теоретичні засади зайнятості населення, використовувались різні теоретичні методи, що дозволили розкрити сутність, функції, принципи та особливості зайнятості населення. До таких методів належать методи наукового аналізу, індукції, дедукції, синтезу тощо. За допомогою аналітичних методів (економічний аналіз, статистичні та графічні методи) проведено аналіз сучасного стану українського ринку праці. Крім того, у дослідженні використано абстрактно-логічні методи, що дозволили сформулювати загальні висновки з проведеного дослідження. Ці методи є важливим інструментом у дослідженні процесів та явищ, пов'язаних з

функціонуванням ринку праці та формуванням зайнятості населення, та дозволили отримати нові знання та розуміння в цій галузі.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, аналітичні матеріали Міністерства соціальної політики України, Державної служби статистики України, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів дослідження обумовлене розробленням напрямів підвищення рівня зайнятості населення на ринку праці України у контексті забезпечення соціальної безпеки, враховуючи можливість імплементації зарубіжного досвіду, що дасть змогу підвищити рівень соціальної безпеки в країні в умовах воєнного стану.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків і пропозицій. Робота викладена на 73 сторінках, містить 5 таблиці, 8 рисунків. Список використаних джерел містить 42 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЗАЙНЯТОСТІ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

1.1 Теоретичні основи категорії зайнятості як соціально-економічного явища

Визначальним фактором розвитку економіки країни та соціальної стабільності є умова забезпеченості всіх членів суспільства джерелами доходів, а основним джерелом доходів є саме наймана праця та самозайнятості в підприємницькій діяльності. Забезпечення повної зайнятості населення створює умови для нормальної життєдіяльності як окремої особи, так і країни в цілому, оскільки мінімізує можливі соціальні загострення та соціальні ризики, пов'язані з недостатністю доходів у людей людей для життя та розвитку.

Як зазначає М. Туленков, концепт «зайнятості населення є об'єктом дослідження різних галузей наукового знання. Це зумовлено тим, що ключовими інструментами функціонування будь-якого суспільства є людська праця й зайнятості населення, які виступають у суспільстві фундаментом, завдяки якому змінюється соціальне становище людини в суспільстві, формується її соціально-професійний портрет як особистості» [1].

Ми погоджуємося з висловлюванням Л. Безтелесної та Г. Юрчика, що «зайнятості - це найважливіша характеристика економіки, добробуту населення, а рівень зайнятості - головний макроекономічний показник. Проте, зайнятості не лише економічне явище, вона залежить і від демографічних процесів, виступає частиною соціальної політики» [2].

В. Прокопенко виділив три підходи до аналізу проблем зайнятості: «економічний підхід адже зайнятості є однією з основних елементів, що сприяє розвитку економіки кожної країни; гуманітарний підхід - за допомогою зайнятості трудящі отримують засоби до існування; особистісний підхід, оскільки зайнятості є умовою для розвитку здібностей та особистості людини»

[2].

Відповідно до ст. 23 Загальної декларації прав людини, 1948 р. «кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі та сприятливі умови праці і на захист від безробіття».

В нормативно-правових актах України термін «зайнятість населення» вперше було використано у Законі України «Про зайнятість населення» [3], який визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття, Згідно статті 1 даного Закону, зайнятість визначається як «не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно» [3].

А.Колот визначає «зайнятість населення як найважливіший результат функціонування ринку праці, який означає, що внаслідок взаємодії попиту і пропонування, ціноутворення та конкуренції потреби частини економічно активного населення в робочих місцях мають бути задоволені, тобто попит і пропозиція на ринку праці в повному обсязі збігаються» [4].

За визначенням Л. Грузінової та В. Короткіна «зайнятість - це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб; як правило, вона приносить їм дохід у грошовій або іншій формі. Зайнятість означає фактичну реалізацію права на працю. Громадяни України вільно обирають види діяльності, не заборонені законодавством, у тому числі й не пов'язані з виконанням оплачуваної роботи, а також професію, місце роботи відповідно до своїх здібностей» [5].

В. Легкий пропонує сформулювати визначення зайнятості таким чином: зайнятість - «це такий стан людини, зміст якого складає діяльність, пов'язана із задоволенням особистих і громадських потреб» [6].

Дослідники наголошують на важливості зайнятості як з економічної, так і соціальної точок зору, що має вирішальне значення при розгляді контексту соціальної безпеки. Вони стверджують, що економічний аспект зайнятості пов'язаний з її роллю у створенні суспільного продукту, або національного доходу. Отже, ширше використання трудових ресурсів веде до підвищення трудового потенціалу як на національному рівні, так і в окремих регіонах, галузях і на підприємствах, що призводить до зростання суспільного виробництва та, відповідно, валового внутрішнього продукту країни. І навпаки, соціальний вимір зайнятості охоплює не лише потребу індивідів у доході, але й їх бажання самовираження через роботу, яка приносить користь суспільству. Крім того, він відображає ступінь задоволення потреб людини у зв'язку з переважаючим соціально-економічним розвитком громади. Звідси, якщо «суспільство націлене на подальший соціальний і економічний розвиток, воно не може ігнорувати громадян, які не зайняті суспільно корисною працею. Тобто, безробіття, понад природну його норму, має знижуватись конкретними державними заходами впливу на співвідношення попиту і пропозиції робочої сили. І це має бути другою основою, на якій будується Державна програма зайнятості населення і державна політика в цій галузі взагалі» [7].

Серед науковців використовуються різні підходи до визначення зайнятості, її форм та класифікації, методології забезпечення високого рівня зайнятості.

Ми погоджуємося з позицією І. Романюка, який зазначає, що «для змістовної характеристики зайнятості необхідно врахувати її функціональне значення та рівень її реалізації. У цьому відношенні економічною функцією зайнятості можна вважати діяльність економічно активного населення із створення суспільного продукту або національного доходу. Соціально-економічна функція зайнятості пов'язана із задоволенням потреб у матеріальних та духовних благах як усього населення, так і безпосередніх суб'єктів діяльності щодо одержання ними доходу або прибутку. Соціальна функція зайнятості виявляється у задоволенні потреби окремої людини у праці,

самозайнятості, бізнесі, реалізації її особистих інтересів, розвитку здібностей та творчого потенціалу, одержанні реальних можливостей для вертикальної мобільності та досягнення бажаного статусу» [8].

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про зайнятість населення», «державна політика зайнятості населення базується на принципах:

- 1) пріоритетності забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості в процесі реалізації активної соціально-економічної політики держави;
- 2) відповідальності держави за формування та реалізацію політики у сфері зайнятості населення;
- 3) забезпечення рівних можливостей населення у реалізації конституційного права на працю;
- 4) сприяння ефективному використанню трудового потенціалу та забезпечення соціального захисту населення від безробіття» [3].

Основним завданням законодавчого органу та уряду країни є всебічне створення умов для повної зайнятості населення, сприяння високопродуктивної зайнятості, подолання тіньової зайнятості.

«Державна політика зайнятості виконує специфічну функцію поєднання та узгодження економічної та соціальної політики держави, детермінує ієрархію цілей і завдань регулювання макроекономічних пропорцій та сприяння соціальному розвитку і зростанню добробуту населення. Саме політика зайнятості надає визначеності системі пріоритетів державного втручання в економіку країни, дозволяє обґрунтовано розрізняти цілі державного регулювання та засоби їх досягнення» [2].

Щодо державного регулювання зайнятості населення використовується комплексний набір інструментів, які можна розділити на активні та пасивні заходи. Ми приєднуємося до науковців, які стверджують, що державна політика зайнятості повинна бути зосереджена насамперед на активних стратегіях. Ці стратегії охоплюють створення нових та додаткових можливостей працевлаштування, створення сприятливих умов для іноземних

інвестицій та самозайнятості, впровадження гнучких умов працевлаштування, організацію професійного навчання, а також надання консультацій та професійної орієнтації безробітним. Крім того, сприяння малим і середнім підприємствам, організація оплачуваних громадських робіт і встановлення квот на робочі місця також є важливими компонентами цього підходу

В контексті соціальної безпеки існує актуальна для України проблема зайнятості серед молоді, у тому числі випускників закладів вищої освіти. Для поліпшення трудової адаптації молоді при виході на ринок праці на законодавчому рівні (Закони України «Про зайнятість населення» і «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді» [9], Положення про організацію професійної орієнтації населення) передбачається спрямованість у двох напрямках: сприяння працевлаштуванню (перше робоче місце, соціальні і трудові гарантії соціально незахищених категорій молоді тощо) та підтримка молоді у зайнятості, молодіжного підприємництва, підвищенні економічної активності [10].

Випускники закладів вищої освіти вважаються життєво важливим активом для продуктивних сил суспільства, завдяки їхній здатності швидко навчатися, високому рівню енергії та сильній трудовій етиці. Досягнення успішного працевлаштування, особливо на першій роботі, закладає основу для подальшого особистого розвитку та кар'єрного росту.

Отже, з огляду на фундаментальну роль зайнятості в забезпеченні соціальної безпеки, вкрай важливо вивчити наслідки зайнятості населення та наслідки безробіття для соціально-економічного розвитку.

1.2 Методологічні аспекти оцінки впливу зайнятості на соціальну безпеку населення

З кожним роком зацікавленість науковців у вирішенні проблеми посилення соціальної безпеки продовжує зростати під впливом кількох факторів. Насамперед це зумовлено зростаючими вимогами зовнішнього середовища, оскільки надійний рівень соціального захисту визнається ключовим пріоритетом для безпеки нашої країни.

Значення соціального забезпечення має першочергове значення для ефективного функціонування та зростання окремих осіб, підприємств і суспільства в цілому. Зміцнюючи безпеку соціальних стосунків, ми можемо розкрити індивідуальний потенціал і досягти успішних результатів через сприяння середовищу, яке характеризується взаємною довірою, підтримкою та допомогою, а також забезпечуючи спільний набір цінностей і узгодження соціальних інтересів. Останнім часом дослідники, які зосереджуються на соціальному забезпеченні, все частіше звертають увагу на питання зайнятості, оскільки воно відіграє вирішальну роль у формуванні соціального розвитку як окремих осіб, так і суспільства, задовольняючи їхні потреби, пов'язані з роботою та робочим місцем.

Серед досліджень зайнятості та ролі ринку праці в формуванні соціальної безпеки заслуговують на увагу внески К.В. Бондаревської. Її дослідження зосереджені на вивченні сучасних тенденцій в еволюції ринку праці, зокрема щодо соціального забезпечення держави через призму безпеки зайнятості та гарантії заробітної плати [11]. Автор зазначає, що «негативні тенденції, що мають місце у сфері соціально-трудова відносин, створюють відповідні загрози національній безпеці і ефективному розвитку соціально-економічних відносин в Україні. Саме тому досить важливим у сучасних умовах є вивчення тенденції розвитку ринку праці та виявлення чинників впливу відносин зайнятості населення на стан забезпечення соціальної безпеки, що є складовою механізмом національної безпеки держави» [11, с. 256]. Н. Мазур пов'язує

зайнятість населення з його соціальною безпекою. Вона вважає, що підвищення соціальної безпеки працюючого населення може бути досягнуто за допомогою ініціатив з дистанційного працевлаштування [12].

Деякі автори розглядають працевлаштування як фундаментальний аспект соціального забезпечення та включають цей показник у свої оцінки. Зокрема, Н. Коленда визначає безпеку зайнятості як життєво важливу частину соціального захисту населення, наголошуючи на необхідності створення умов, які сприятимуть ефективній зайнятості для всіх бажаючих працювати. Це – формування трудового потенціалу, безробіття, міграційна безпека, оплата праці, соціальний захист [13]. О. Сидорчук до важливих факторів, що визначають рівень соціальної безпеки відносить зайнятість, безробіття та соціально-трудова відносина і зазначає, що «основне джерело резервів, які можуть забезпечити суттєве зростання рівня соціальної безпеки, зосереджено за складовою «Зайнятість та соціально-трудова відносина», «Соціальний захист» та «Соціальне самопочуття в суспільстві» [14, с. 126].

Триваюча війна, яку Росія веде проти України, породила нагальні дослідницькі виклики щодо суттєвих змін у соціальній безпеці українського суспільства. О. Поплавська дослідила соціально-економічні фактори, що впливають на соціальну безпеку в сучасному глобальному контексті, зосередивши увагу на таких аспектах, як ринок праці, матеріальний добробут та якість соціально-трудова відносин [15].

Не оминають увагою зарубіжні дослідники питання соціальної безпеки, соціального захисту та соціального забезпечення. Д. Андерсен-Роджерс і К. Ф. Кроуфорд підкреслюють довгострокові виклики, важливі для постійної безпеки людини, які охоплюють права людини, продовольчу безпеку, подолання бідності, гендерну рівність, безпеку охорони здоров'я та екологічну стійкість [16]. У статті Б. Пальєри увага зосереджена на вивченні того, як цифрові технології впливають на економіку та зайнятість, зокрема щодо поляризації ринку праці. У цій статті обговорюються нові форми праці та зайнятості, аналізуючи соціальні ризики та потенційні наслідки для середнього

класу в цифрову еру, а також досліджуючи нові шляхи соціального захисту в цю технологічну епоху [17]. Крім того, Дж. Кай, К. Вімер, Л. Бергер і М. Морі досліджують вплив зайнятості, особливо нестабільних робочих місць, на економічну стабільність домогосподарств і, як наслідок, соціальне забезпечення населення [18].

Отже, питання зайнятості в умовах війни, що триває в Україні, потребує особливої уваги, оскільки багато українців були змушені покинути свої домівки, що призвело до втрати роботи та браку ресурсів для виживання.

Однією зі сфер, яка найбільше постраждала від війни, є соціальна сфера. Як наслідок, у деяких регіонах рівень життя різко впав до критичного рівня, багато громадян втратили житло та джерела доходу. Деякі люди зараз не мають джерел основного доходу, а інші опинилися за межею бідності. Україна пережила сплеск вимушених міграцій, що призвело до значних диспропорцій у розподілі населення і, як наслідок, робочої сили.

До початку війни безробіття вже було серйозною соціально-економічною проблемою. Така ситуація призвела до зниження купівельної спроможності населення, скорочення кількості платників податків, а отже, збільшення додаткових витрат на утримання тих, хто залишився без роботи. Поширене безробіття перешкоджало повному використанню економічного потенціалу суспільства, знижуючи конкурентоспроможність країни та гальмуючи економічне зростання. Під час війни стало очевидним, що обставини кардинально змінилися: рівень зайнятості населення разом із різними іншими загрозами став справжнім викликом національній безпеці України. Таким чином, оцінка рівня зайнятості населення та оцінка впливу цього показника на національну безпеку стала питанням великої важливості, особливо з огляду на те, що трудові ресурси, як очікується, слугуватимуть наріжним каменем для відновлення нації у післявоєнний період.

В основі соціальної безпеки суспільства і держави лежить соціальна захищеність особи, яка охоплює гарантовану захищеність особи від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть порушити її істотні інтереси, права і свободи.

Досягнення безпечного стану передбачає не лише гарантування людського життя на задовільному рівні, але й підвищення матеріального добробуту та створення середовища, сприятливого для розвитку та реалізації особистого потенціалу. Ця перспектива є найефективнішим проявом соціальної безпеки – захист інтересів людини від дестабілізуючих сил у соціальній сфері.

Зайнятість служить важливим шляхом для задоволення людських потреб, отримання доходу та забезпечення певного рівня життя, необхідного для задоволення матеріальних, соціальних та особистих потреб. Окрім очевидного матеріального аспекту роботи, працевлаштована особа отримує переваги від розширених можливостей для соціальної взаємодії, розвитку навичок і формування як особистих, так і професійних стосунків. Отже, реалізація власного потенціалу та досягнення професійних цілей може сприяти самореалізації особистості та сприяти почуттю власної гідності.

Беручи до уваги міжнародний досвід, пов'язаний із питаннями зайнятості, очевидно, що соціальні потрясіння, такі як військові дії, припинення підприємницької діяльності в окремих регіонах, масова міграція, зростання міграції та корупції, а також розширення тіньового ринку праці, мають значний вплив на згубний вплив на продуктивність зайнятості населення та загальне економічне зростання держави. Ці фактори становлять загрозу не лише економічній безпеці, а й національній безпеці в цілому [19, с. 182].

Давайте розглянемо основні сфери, через які рівень зайнятості впливає на соціальну та економічну безпеку, обидва з яких є критично важливими елементами національної безпеки (див. табл.1.1).

Таблиця 1.1.

Вплив рівня зайнятості на соціальну та економічну складові національної безпеки

Категорія	Характер впливу
Дохід населення	Наявність стабільного доходу у працюючих зумовлює зростання економічної безпеки як його самого, так і в його сім'ї.
Податкові надходження	Заробітна плата є базою для формування стабільних податкових надходжень, які надалі розподіляються на фінансування різних соціальних програм та напрямків.
Соціальне страхування	Зайнятість є джерелом доступу до таких програм соціального страхування, як пенсійні виплати, страхування на випадок безробіття та ін.
Інтеграція в соціум	Зайнятість сприяє соціальній інтеграції особистості за рахунок налагодження особистісних та професійних зв'язків
Доступ до освіти	Зайняті особи отримують більший доступ до програм підвищення кваліфікації та саморозвитку.
Соціальна стабільність	Зниження рівня стабільності породжує соціальну нестабільність, внаслідок якої знижується ризик конфліктів у суспільстві.

Джерело: [20]

Дані таблиці 1.1 наводять прояви різноманітних індикаторів зайнятості як на економічне становище людини і також ілюструють значний вплив на соціальну стабільність та загальний рівень добробуту населення. Зокрема доходи, що отримують зайняті формують економічну безпеку окремої людини та домогосподарств в цілому. Отримання доходів, в свою чергу забезпечує формування адекватних податкових надходжень, що формує бюджет країни та можливість уряду фінансувати соціальні витрати бюджетів всіх рівнів.

Зайнятість населення за умови її офіційності на високого рівня оплати праці гарантує населенню доступність до соціального страхування, формує майбутні пенсійні виплати для населення.

Неодмінною умовою зміцнення соціальної захищеності є вирішення питань зайнятості. Соціально-економічна ефективність реформ в економіці оцінюється на основі аналізу рівня зайнятості. Цей показник враховує

економічні, соціальні та демографічні аспекти.

Високий рівень безробіття може мати багато негативних наслідків для соціального та економічного життя, основні з яких наведено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Соціально-економічні наслідки безробіття

Джерело: [20]

Умови сучасного розвитку економіки вимагають забезпечення ефективного механізму соціального забезпечення, який складається з низки взаємопов'язаних компонентів. Ми вважаємо, що за своєю структурою національне соціальне забезпечення повинно включати компоненти населення, освіти, іммігрантів, безпеки ринку праці, доходів населення, соціального забезпечення, охорони здоров'я, продовольчої та особистої безпеки. У контексті забезпечення соціальної справедливості чільне місце в системі соціального забезпечення посідає безпека ринку праці. Поняття соціальної справедливості

слід трактувати як врахування та узгодження інтересів суб'єктів економічних відносин на основі принципів чесності, взаємоповаги, балансу протиріч у соціальній сфері. Соціальна справедливість є невід'ємною ознакою правової держави. «Особливо гостро проблема соціальної справедливості постає у сфері соціально - трудових відносин, зокрема щодо забезпечення розвитку ринку праці, формування належного рівня життя і добробуту населення. Серед основних ознак сучасного ринку праці - дисбаланс між попитом та пропозицією (трудонадлишковий ринок праці, що обумовлює високий показник навантаження осіб, які шукають роботу); неефективне використання трудового потенціалу, зокрема, на молодіжному ринку праці через відсутність необхідного досвіду роботи у молоді; посилення процесів урбанізації (зростання рівня безробіття більш високими темпами у сільській місцевості, ніж у містах), скорочення кількості зайнятого населення по основним видам економічної діяльності, посилення міграційних тенденцій, в тому числі освітньої міграції» [21].

В Україні для визначення рівня економічної безпеки держави розроблені Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки [22], де визначено індикатори та їх порогові значення для розрахунку інтегрального субіндексу СБ. Зважаючи на те, що Міністерство економіки України у своїй регуляторній діяльності послуговується саме аналітичними даними про рівень СБ, які розраховані на основі вказаної методики, подальші дослідження рівня соціальної безпеки на ринку праці будуть проведені саме виходячи з цього методологічного підходу.

Відповідно до національної методики [22] для оцінювання соціальної безпеки на ринку праці зупинимось на використанні 6 індикаторів, які умовно поділяються на стимулятори та дестимулятори (Рис.1.2).

Стимулятори впливають позитивно на гарантування соціальної та економічної безпеки населення в країні, їх позитивна динаміка стає свідченням зростання рівня життя в країні.

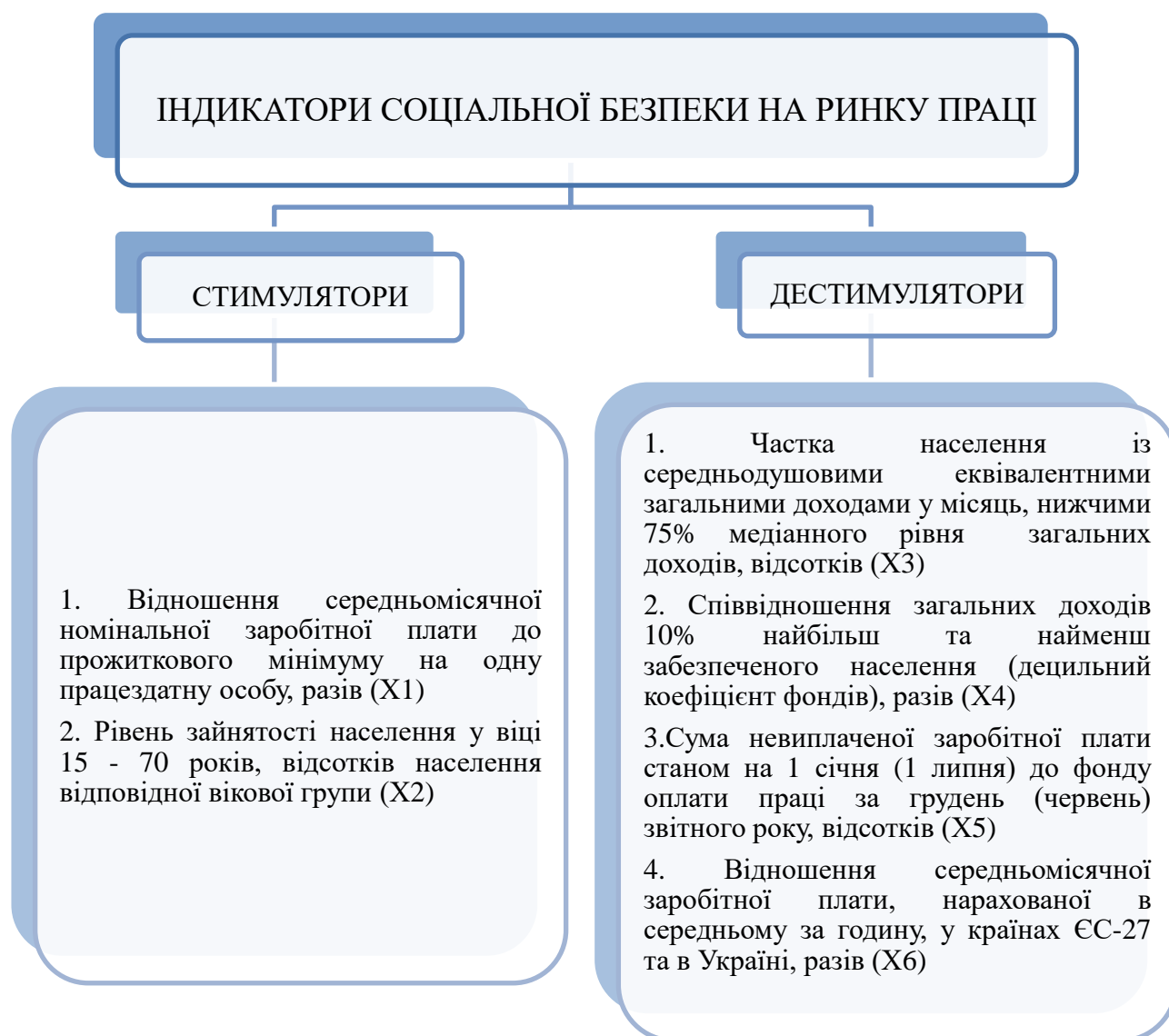

Рис. 1.2. Індикатори соціальної безпеки (відповідно до національної методики щодо розрахунку рівня економічної безпеки) [22]

Національна безпека України зазнає катастрофічного руйнівного впливу з 24 лютого 2022 року внаслідок неспровокованої війни з боку Російської Федерації. Крім великомасштабних руйнувань від військових дій, відбулись численні серйозні економічні та соціальні проблеми. Що стосується проблем зайнятості, військові дії призвели до руйнування інфраструктури підприємств та установ та значних економічних збитків, викликавши значну хвилю як внутрішніх, так і зовнішніх міграцій. Ці події, у свою чергу, мали глибокий вплив на рівень зайнятості населення.

Загальновідомо, що підприємницька діяльність у країні є головним каталізатором створення робочих місць. На загальну ефективність діяльності країни суттєво впливає кількість діючих підприємств. Тому актуальним стає розгляд тенденцій, пов'язаних із інструментом оперативної оцінки та моніторингу економічного розвитку - індексом ділової активності. Цей індекс розраховано на основі щомісячного опитування підприємств, яке проводить Національний банк України. Протягом тривалого періоду значення індексу стабільно залишалося нижче нейтрального порогу в 50 пунктів. Різноманітні фактори, зокрема значні ризики безпеці, пошкодження виробничих потужностей у певних секторах, логістичні обмеження, з якими стикаються експортери, зниження інвестиційного попиту, скасування податкових пільг на паливо та значний брак кваліфікованої робочої сили, негативно вплинули на очікування бізнесу. Однак у березні 2024 року ситуація дещо покращилася, оскільки індекс перевищив нейтральний рівень, піднявшись до 52 пунктів. Таке посилення пояснюється збільшенням обсягів морських і залізничних перевезень, збереженням стабільності на валютному ринку, низькими інфляційними очікуваннями та сезонним підйомом ділової активності [23].

Крім того, всупереч очікуваному суттєвому скороченню кількості підприємств у країні, у перший рік війни кількість активних підприємств, особливо новозареєстрованих індивідуальних підприємців, була більшою, ніж тих, що припинили діяльність. Кількість новостворених компаній у 5,6 разів перевищує кількість підприємств, що припинили діяльність [24]. Ці цифри свідчать про те, що попит на трудові ресурси й надалі буде підтримуватися на належному рівні; однак очікується зміна його структури.

Більш детально вплив зайнятості та формування соціальної безпеки розглянемо в наступному розділі магістерської кваліфікаційної роботи.

Висновки до розділу 1

1. Умова забезпечення джерел доходу для всіх членів суспільства має вирішальне значення для розвитку економіки країни та соціальної стабільності, причому основними джерелами є наймана праця та самозайнятість. Повна зайнятість необхідна для нормального функціонування людей і нації, оскільки вона пом'якшує соціальні ризики, пов'язані з достатністю доходів.

2. Зайнятість – це багатогранне поняття, яке вивчається в різних сферах і відображає його значення для економічного добробуту та соціальної політики. Дослідники підкреслюють подвійну важливість зайнятості, наголошуючи на її ролі в економічному зростанні та задоволенні особистих і суспільних потреб.

3. Зайнятість відіграє вирішальну роль у формуванні соціальної безпеки, особливо в контексті тенденцій ринку праці та потреби в ефективних умовах зайнятості. Такі фактори, як військові дії, економічна нестабільність і тіньовий ринок праці, створюють значні загрози як економічній, так і національній безпеці, підкреслюючи важливість зайнятості для забезпечення добробуту особистості та суспільства.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1 Аналітичні показники зайнятості та безробіття на ринку праці в Україні

Ринок праці є важливою частиною національного ринку, і його ефективне функціонування визначає загальний успіх чи невдачу національної економіки. В умовах воєнного стану нині ринок праці переживає гостру кризу, що призводить до неможливості задовольнити робочу силу реальних робочих місць.

Війна збільшує невизначеність і ризик і створює перешкоди для вільного руху факторів виробництва, включаючи робочу силу. Інституції ринку праці підірвані, що робить їх неефективними. Серйозні економічні проблеми в поєднанні з великим рухом внутрішньо переміщених осіб і біженців призвели до масової втрати робочих місць і доходів. Зростання безробіття, соціальна ізоляція, гендерна нерівність, поширення бідності та дискримінація на робочому місці є основними негативними соціальними наслідками війни.

Під час війни український бізнес і ринок праці пройшов кілька етапів еволюції в умовах нового воєнного стану: з кінця лютого до березня 2022 року активність на ринку праці різко впала. Багато підприємств закрилося, люди масово втратили роботу. Лише деякі компанії, в основному представники ІТ-індустрії, змогли перевести всіх або частину своїх співробітників у більш безпечні райони або інші країни для продовження роботи.

«Згідно з дослідженнями Київської школи економіки, внаслідок повномасштабної війни в Україні до січня 2023 року, щонайменше 109 великих та середніх підприємств різних форм власності зазнали прямих збитків, а загальна сума цих збитків оцінюється в 13 мільярдів доларів. За оцінками експертів, повністю було зруйновано 19 (17%) приватних та державних

підприємств серед великих та середніх, ще 90 (83%) підприємств було частково пошкоджено. Це призвело до зростання ризиків для трудової діяльності, добробуту працездатного населення та членів їхніх сімей» [25].

«Ракетні обстріли та перебої в постачанні електроенергії та зв'язку ускладнили діяльність малого та мікробізнесу, які створюють значну кількість робочих місць. Станом на початок листопада 2022 року, 12,4% малих та 8% мікропідприємств повністю припинили свою діяльність, майже зупинили роботу 24,6% та 22,5% відповідно, а 33,2% та 31,9% працювали частково. Таким чином, лише близько 40% малих та мікропідприємств працюють на повну потужність» [26]. Ця ситуація негативно вплинула на індекс активності бізнесу, який знизився до 35%.

За інформацією Державної служби зайнятості, «перед російським вторгненням рівень безробіття в Україні становив майже 10%, що на 3% вище, ніж у країнах Європейського Союзу в середньому. Більшість українців займалися торгівлею, сільським господарством, промисловістю, освітою та медичною сферою. У перші місяці війни втратили майже третину робочих місць. Однак кінець 2022 року показав покращення ситуації: Міжнародна організація праці оцінила безробіття в Україні на кінець 2022 року на рівні 15,5%. Цей ріст пов'язаний з відновленням бізнесу та деокупацією деяких територій, а також зменшенням бойових дій» [27].

За даними Європейської Бізнес Асоціації, станом на травень 2023 року 68% її компаній-членів повністю працювали. Це свідчить про те, що говорити про повернення до колишніх рівнів бізнесу ще зарано.

Окрім масових звільнень, мобілізація значно вплинула на український бізнес. Згідно зі статистичними даними, 83% компаній мобілізувалися, а в половині компаній мобілізовано десятку частину співробітників, з яких близько 40% є висококваліфікованими професіоналами, такими як інженери, ІТ-спеціалісти, електрики.

В таблиці 2.1 наведено динаміку чисельності населення та зайнятих у 2015 – 2022 рр. По наступним рокам відсутні офіційна інформація по

чисельності населення та зайнятим працівникам.

Таблиця 2.1

Показники безробіття населення в Україні за 2015-2022 рр.

Рік	Всього населення, тис. осіб.	Економічно активне населення, тис. осіб.	Безробітне населення, тис. осіб.	Рівень безробіття, %	Зареєстрованих безробітних, тис. осіб.
2015	42603,9	17396,0	1654,0	9,5	461,1
2016	42403	17303,6	1677,5	9,7	407,2
2017	42177,6	17193,2	1697,3	9,9	352,5
2018	41922,7	17296,2	1577,6	9,1	341,7
2019	41629,9	17381,8	1486,9	8,6	338,2
2020	41208,1	16917,8	1673,3	9,9	459,2
2021	41167,3	16666,8	1709,5	10,3	295
2022	н.д.	н.д.	н.д.	21,1	186,5

Джерело: систематизовано автором на основі [27]

За даними табл. 2.1 можна зробити висновки про те, що характерним для національного ринку праці з 2015 по 2021 рік є те, що чисельність економічно активного населення у віці 15-70 років значно скоротилася з 17,39 млн осіб до 16,66 млн. осіб.

Щодо рівня безробіття, то в 2019 році можна спостерігати позитивну тенденцію суттєвого скорочення за весь аналізований період, показник досяг 8,6%, що менше порівняно з 9,1% в 2018 році. Але вже наступного року внаслідок коронакризи рівень безробіття почав підвищуватися та становив 9,9% в 2020 році та 10,3% в 2021 р. Підсумок 2022 р. засвідчив, що безробіття в країні внаслідок руйнацій виробництв та військових дій сягнув рекордних 21,1%, особливою ознакою стало скорочення числа зареєстрованих безробітних - на 37% за 2021 р. до 186,5 тис. осіб.

Згідно з офіційною статистикою, станом на 1 січня 2023 року налічувалося 186,5 тис. безробітних та 21,2 тис. вакансій. Так, на 1 вакансію претендувало майже 9 офіційно зареєстрованих шукачів роботи (рис. 2.1).

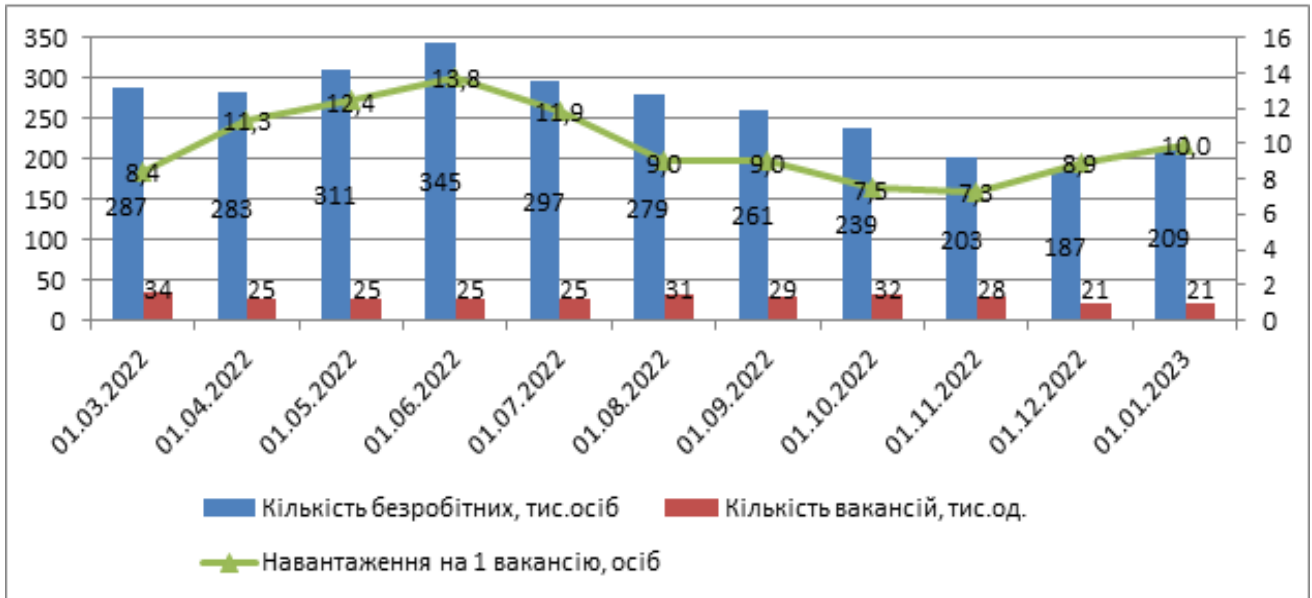

Рис. 2.1. Кількість зареєстрованих безробітних, кількість, вакансій та кількість претендентів на одну вакансію в Україні в період повномасштабної війни

Джерело:[28]

Водночас кількість офіційно зареєстрованих безробітних зменшилася, оскільки з обліку знімалися безробітні, які емігрували або були призвані в армію. Ця статистика не включає населення тимчасово окупованих територій. Крім того, не всі безробітні перебувають на обліку в державній службі зайнятості. За статистикою Мінекономіки, кількість безробітних на початок 2023 року становила 2,6 млн осіб, тоді як Національний банк України оцінював цю цифру в 4,2-4,8 млн осіб.

Ще однією особливістю безробіття в Україні є незадекларована зайнятість. Під час війни неофіційно працюючих українців не реєстрували. За даними Національного бюро статистики, станом на 24 лютого 2022 року в Україні нараховувалося 3 мільйони неформальних працівників, 1,7 мільйона з яких були незадекларованими підприємцями. За даними Мінекономіки, у воєнні роки зросла кількість неформальних працівників. Існування неформального сектору зайнятості певною мірою пом'якшує цю проблему, але

ускладнює оцінку фактичного рівня безробіття.

За даними служби зайнятості [29], з січня по грудень 2022 року послугами органів служби зайнятості скористалися 867,6 тис. зареєстрованих безробітних, що на 24% менше порівняно з відповідним періодом 2021 року. У 2023 році цей показник зменшився до 483,2 тис. осіб. (рис. 2.2).

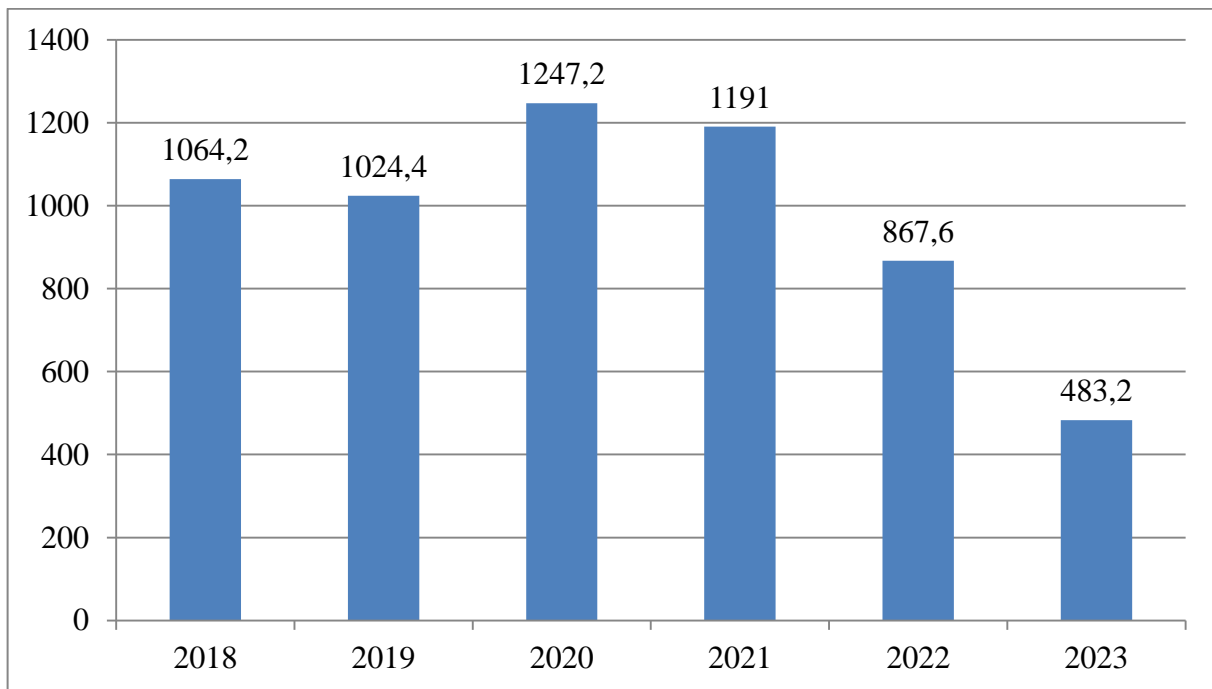

Рис. 2.2. Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб

Джерело: [27]

За видами економічної діяльності на підприємствах, де працювали безробітні, найбільше в державному управлінні та оборонному секторі (13397 осіб), зайнятих оптовою та роздрібною торгівлею (13054), які займаються сільським господарством, рибальством або лісовим господарством (10883).

У таблиці 2.2 наведено кількість безробітних за професійними групами з 2022 по 2023 роки.

Таблиця 2.2

Чисельність осіб, які мали статус безробітного (за професійними групами)

	2022 рік	2023 рік	Темпи зростання (зниження)
Усього	867 636	483 245	55,7
<i>з них: за професійними групами</i>			
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	111 136	48 176	43,3
Професіонали	86 559	44 814	51,8
Фахівці	95 819	52 187	54,5
Технічні службовці	56 654	40 218	71,0
Працівники сфери торгівлі та послуг	152 228	103 170	67,8
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	27 422	17 437	63,6
Кваліфіковані робітники з інструментом	79 485	43 815	55,1
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	144 434	60 133	41,6
Найпростіші професії та особи без професії	113 899	73 295	64,4

Джерело: [27]

У 2023 році роботодавці повідомили центри зайнятості про 329 тис. вакансій (рис. 2.3).

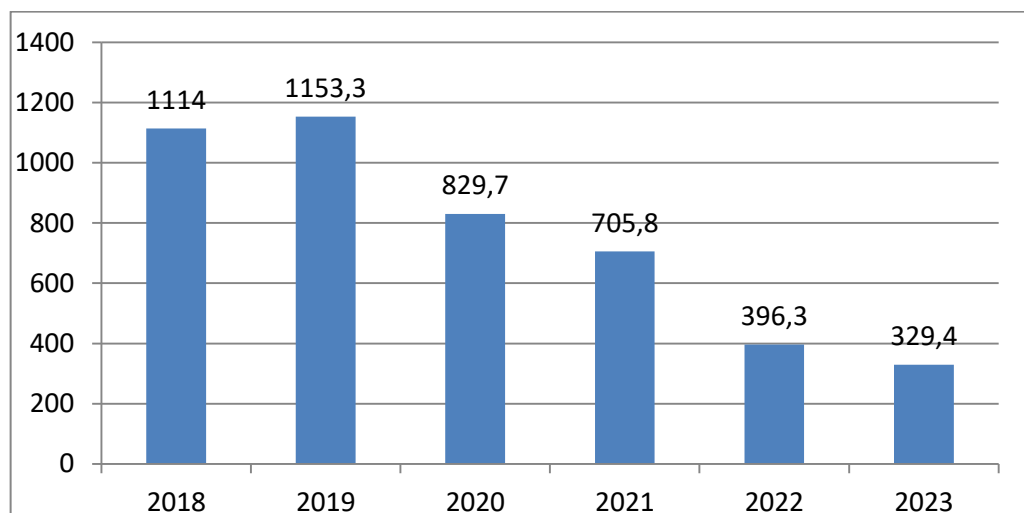

Рис. 2.3. Кількість поданих вакансій, тис. одиниць

Джерело: [27]

Структура вакансій за видами економічної діяльності така:

- 18% вакансій – на підприємствах переробної промисловості;
- 16% – оптова та роздрібна торгівля;
- 13% - у сфері освіти;
- 9% – сільське господарство;
- 8% – в охороні здоров'я;
- 8% – державне управління та оборона;
- 7% - у транспортній сфері.

У професійній сфері найбільше вакансій мають: робітники з обслуговування, обладнання та верстатники (17%), працівники найпростіших професій (15%); 14%), фахівців (11%), співробітників і керівників (6%).

Таким чином, дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили залишається серйозним.

Станом на 1 січня 2024 року із загальної кількості зареєстрованих безробітних чоловіки становили 24,1 тис. осіб (25%), жінки – 72 тис. осіб (75%). За віковою групою: 23% зареєстрованих безробітних - віком до 35 років, 30% - віком від 45 до 55 років. За рівнем освіти: вищу освіту мають 42% зареєстрованих безробітних, професійно-технічну – 36%, загальну середню – 22%.

Експерти відзначають нерівномірне відновлення ринку праці в Україні в 2023 році. Наприклад, у листопаді 2023 року показник відновлення ринку праці в Івано-Франківській області становив 183%. А на Херсонщині рівень вакантності становить лише 18% порівняно з показниками, зафіксованими у лютому 2022 року. У деяких категоріях існує диспропорція між вакансіями та резюме. Наприклад, на ринку праці є очевидний дефіцит робітничих професій і лікарів, але конкуренція за віддалені професії, такі як друкарки, тестувальники та веб-дизайнери, надзвичайно жорстка.

На платформі Robot.ua кількість вакансій зросла до понад 82 600, що майже вдвічі більше, ніж у січні 2023 року. Зросла і кількість резюме: з 4,7 млн до понад 5,1 млн. Національний центр зайнятості також надає більше вакансій: у січні 2023 року в його базі було 20 500 вакансій, порівняно з 49 300 вакансій у

грудні. Проте експертів на ринку фрілансу стало менше. За даними Freelancehunt, у 2023 році кількість фрілансерів зросла на 23% проти 33% у 2022 році.

До грудня 2023 року, повідомляла Держслужба зайнятості, галузями, які найбільше потребували працівників в Україні, є, як правило, роздрібна торгівля, сільське господарство, транспорт і логістика, нафтогазова промисловість, металургійна промисловість, фармацевтика, харчова промисловість, будівництво, державне управління (Рис. 2.4).

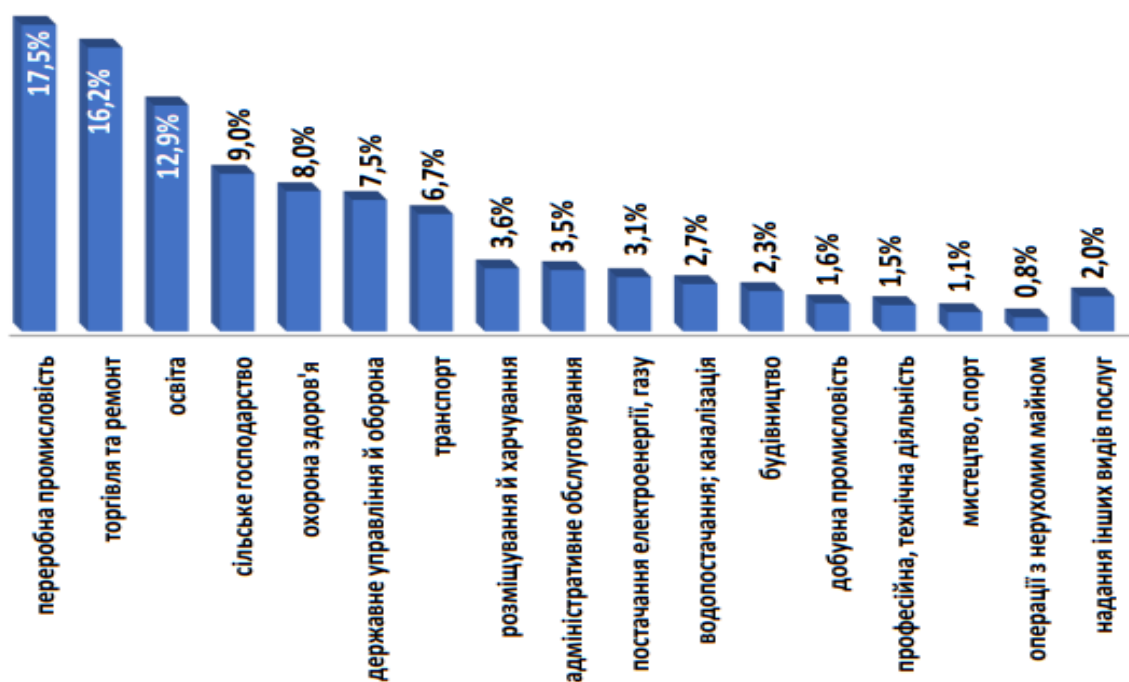

Рис. 2.4. Структура вакансій, % (за видами економічної діяльності)

Джерело: [27]

Найменш затребуваними галузями виявилися кар'єри в сфері туризму, готельного та ресторанного господарства. Також важче знайти роботу юристам, страховим компаніям, працівникам сфери послуг, охоронцям, освітянам і науковцям. Загалом ринок праці пов'язаний з тими галузями економіки, які забезпечують базові потреби населення на територіях, де не ведуться бойові дії – енергетикою, логістикою, фармацевтикою та харчовою промисловістю (рис. 2.5).

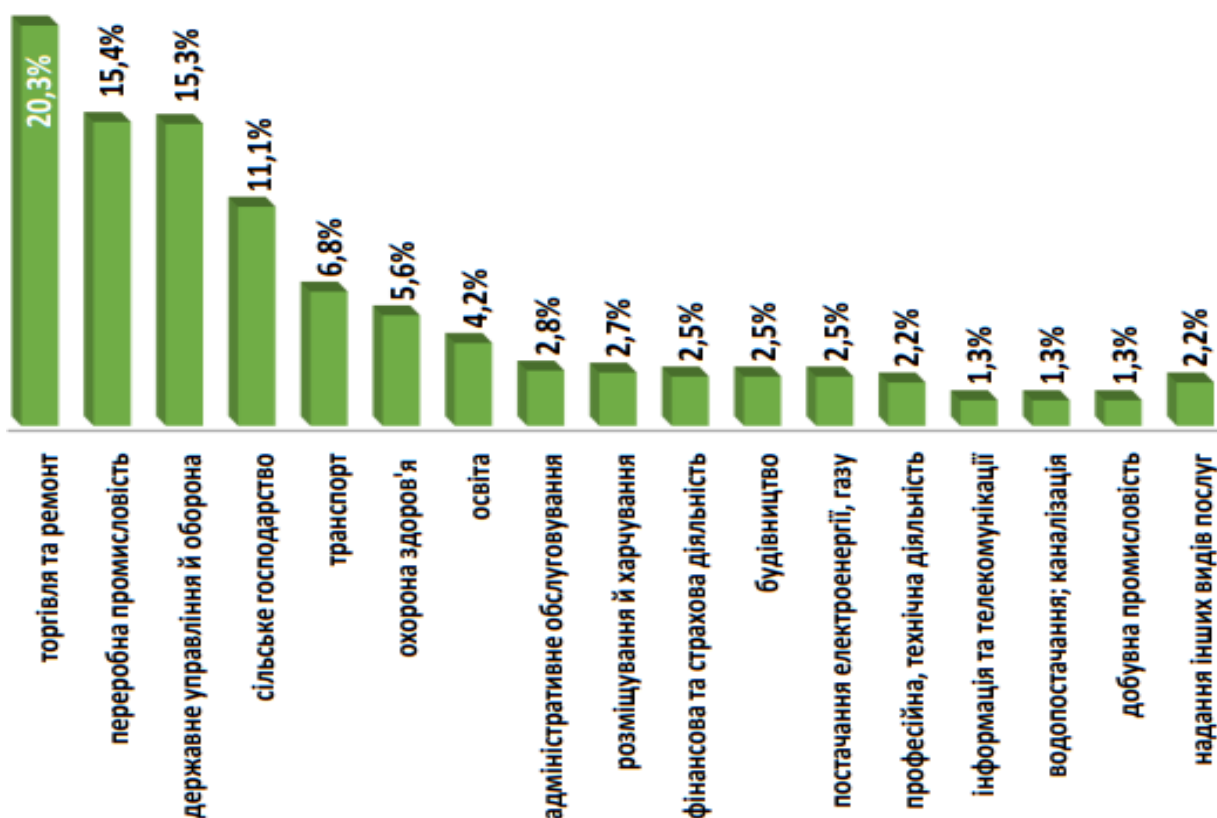

Рис. 2.5. Структура безробітних, % (за видами економічної діяльності, на яких вони раніше працювали)

Джерело: [27]

Станом на 1 січня 2024 року загальна кількість вакансій, зареєстрованих у Держслужбі зайнятості, становила 40,2 тис. вакансій. У регіональному розрізі найбільше вакансій, зареєстрованих у центрах зайнятості, було у Львівській області – 8,5 тис. вакансій, Дніпропетровській – 4,1 тис. вакансій, Київській – 2,7 тис. вакансій, Одеській – 2,3 тис. вакансій, Києві – 2,2 тис. вакансій. За видами економічної діяльності більшість вакансій зосереджено на підприємствах переробної промисловості (21%), оптової та роздрібної торгівлі (15%), транспорту та поштового зв'язку (10%), освіти (9%), охорони здоров'я та надання сектору соціальної допомоги (8%).

Наразі, окрім Київської області, найбільше вакансій у Дніпропетровській, Львівській, Полтавській та Харківській областях (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість вакансій та безробітних за регіонами за період 2022-2023 рр.

	Мали статус протягом періоду, осіб				Всього отримали роботу, осіб			
	2022	2023	у порівнянні з минулим роком		2022	2023	у порівнянні з минулим роком	
			%	+ (-)			%	+ (-)
<i>Україна</i>	867 636	483 245	55,7	-384 391	304 645	240 445	78,9	-64 200
Вінницька	46 344	22 668	48,9	-23 676	17 975	11 783	65,6	-6 192
Волинська	23 435	13 565	57,9	-9 870	11 377	10 549	92,7	-828
Дніпропетровська	80 489	45 546	56,6	-34 943	34 531	26 396	76,4	-8 135
Донецька	26 356	17 282	65,6	-9 074	9 431	11 512	122,1	2 081
Житомирська	36 704	23 364	63,7	-13 340	12 816	10 645	83,1	-2 171
Закарпатська	17 451	9 987	57,2	-7 464	6 506	4 401	67,6	-2 105
Запорізька	39 127	20 165	51,5	-18 962	7 825	3 410	43,6	-4 415
Івано-Франківська	25 325	16 471	65,0	-8 854	12 430	12 846	103,3	416
Київська	42 867	26 037	60,7	-16 830	15 332	12 625	82,3	-2 707
Кіровоградська	32 782	16 327	49,8	-16 455	10 304	6 316	61,3	-3 988
Луганська	10 245	4 509	44,0	-5 736	2 008	770	38,3	-1 238
Львівська	41 569	23 866	57,4	-17 703	16 911	15 381	91,0	-1 530
Миколаївська	36 593	21 613	59,1	-14 980	8 318	5 894	70,9	-2 424
Одеська	37 894	22 006	58,1	-15 888	16 055	12 905	80,4	-3 150
Полтавська	48 675	24 016	49,3	-24 659	16 761	11 890	70,9	-4 871
Рівненська	30 937	19 874	64,2	-11 063	15 313	12 112	79,1	-3 201
Сумська	36 597	23 527	64,3	-13 070	11 224	8 687	77,4	-2 537
Тернопільська	21 739	10 086	46,4	-11 653	8 374	7 914	94,5	-460
Харківська	54 253	33 943	62,6	-20 310	15 161	14 898	98,3	-263
Херсонська	15 551	8 999	57,9	-6 552	1 993	901	45,2	-1 092
Хмельницька	31 217	14 365	46,0	-16 852	13 178	9 105	69,1	-4 073
Черкаська	40 088	19 451	48,5	-20 637	16 317	9 905	60,7	-6 412
Чернівецька	15 024	8 141	54,2	-6 883	7 103	5 870	82,6	-1 233
Чернігівська	29 688	17 211	58,0	-12 477	8 804	7 252	82,4	-1 552
м. Київ	46 686	20 226	43,3	-26 460	8 598	6 478	75,3	-2 120

Джерело: [27]

Війна вплинула на доходи громадян, зменшивши їх. З початком війни заробітна плата «впала» майже на всіх вакансіях, хоч і скромно. За даними Work.ua, середня зарплата впала на 11% з 15 035 гривень. Колосальні 13 736 українських гривень за перший місяць повномасштабного вторгнення Росії в Україну» [30]. Згідно з даними Державної служби зайнятості, середня зарплата на початку війни становила 9371 гривню, а станом на 1 червня 2022 року середня зарплата становила 9057 гривень.

Поки що ситуація з рівнем заробітної плати практично не змінилася

порівняно з початком війни, за винятком індивідуального підвищення заробітної плати, переважно в ІТ-секторі, оптовій та роздрібній торгівлі. У той же час ті, хто втратив роботу і кому пошук роботи є вирішальним, готуються до роботи з нижчою оплатою праці та нових видів праці.

Відповідно до чинного законодавства про трудові відносини в період особливого статусу (наразі воєнного стану), якщо роботодавець вирішить змінити порядок основних умов праці або змінити локальну нормативну поведінку підприємства, умови чинності Оплата визначається роботодавцем самостійно. З березня скасовано премії та деякі додаткові пільги. Особливо страждають працівники бюджетних установ та державні службовці. Ситуація з доходами в державному секторі вважається кращою: 2/3 зарплати вже виплачено, а працівники змушені брати часткову відпустку. Було прийнято рішення про заборону держслужбовцям працювати за кордоном, через що деякі звільнилися. За словами директора Національного коледжу державної служби, через війну звільнилося близько 6 тисяч державних службовців.

Національний банк України повідомляє, що більшість підприємств України не в змозі виплачувати зарплату на довоєнному рівні. Порівняно з довоєнним рівнем зарплата в приватному секторі впала на 25-50%. Зростає кількість компаній, які скорочують зарплати на 10-50%, особливо в енергетиці, сфері послуг, транспорті та торгівлі. Найбільше постраждали галузі гірничодобувної промисловості та будівництва. Єдина галузь, де зарплати не впали, а подекуди й зросли, це сільське господарство.

«Падіння» заробітної плати та проблеми з працевлаштуванням можуть надати нові сили мобільності робочої сили. Іншими словами, ті, хто не залишив Україну через війну, будуть змушені емігрувати до Європи через безробіття.

Отже, зменшення кількості зареєстрованих безробітних можна пояснити наступними факторами:

1. «Велика міграція українців за кордон.
2. Відтермінування звітності про вакансії та плановані звільнення через введений військовий стан, що призвело до неповної статистики Державного

центру зайнятості.

3. Недостатність достовірних даних з тимчасово окупованих територій та зменшення контрольованих українською владою територій.

4. Зміни в трудовому законодавстві, такі як можливість припинення трудової угоди без звільнення працівників через банкрутство або реорганізацію, а також можливість відправлення працівників у неоплачувану відпустку на весь період воєнного стану.

5. Обмежені можливості та мотивація звертатися до Державної служби зайнятості через високий ризик направлення на громадські роботи, які можуть призвести до втрати статусу зареєстрованого безробітного» [31].

Загалом, незважаючи на зростання економічної активності та поступове відновлення бізнесу, багато підприємств ще не відновили свою діяльність, і це відображається на ринку праці. Отже, основними тенденціями сучасного ринку праці є:

- перенесли діяльність у західний регіон, де з'явилися нові вакансії.
- зросло безробіття, особливо в таких районах, як схід і південь країни, де тривають бойові дії.

2.2 Чинники та особливості формування системи соціальної безпеки на ринку праці в Україні

Наявність високого рівня безробіття, наявність тенденції до його зростання безумовно призводить до зниження загального рівня доходів населення країни, впливає негативно на злочинність та розповсюдження соціально-небезпечних захворювань. Тому, задля визначення впливу зайнятості на соціальну безпеку серед індикаторів ми обираємо ті, що ілюструють зазначені процеси та обчислюються у відповідності до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки [22]. Відповідно до цієї методики для оцінювання впливу зайнятості на рівень соціальної безпеки

ми зупинимось на використанні 7 індикаторів, що наведені на рис. 1.2. Показники цих індикаторів за 2017-2022 роки наведені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Аналіз індикаторів соціальної безпеки на ринку праці в Україні за 2017-2022 рр.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Стимулятори						
Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	4	4.6	5.2	5.3	6,6	6,2
	*	*	*	*	*	*
Рівень зайнятості населення у віці 15 - 70 років, відсотків населення відповідної вікової групи	56.1	57.1	58.2	56.2	55,7	н.д.
	/	**/**	**	**/**	**/**	
Дестимулятори						
Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, %	23,5	26	26,6	23,1	24,2	н.д.
	****	****	****	****	****	
Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	4.5	4.7	4.9	5.4	5,3	н.д.
	*	*/**	**	***/**	**/**	
Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	43,1	42,7	43,8	42	41,6	30
	*****	*****	*****	*****	*****	*****
Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	1149	1052	800	773	780	955
	**	**	*	*	*	*
Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за оплачену годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів	16.78	14.03	13.01	13.98	н.д.	н.д.
	*****	*****	*****	*****		

Примітки: Умовні позначення рівня безпеки: * - оптимальний, ** - задовільний, *** - незадовільний, **** - небезпечний, ***** - критичний;

через флеш (/) позначено рівень безпеки, який знаходиться між двома суміжними рівнями;

 візуалізація критичного та небезпечного рівня безпеки.

За даними табл. 2.4. ми можемо зробити висновок про те, що середній рівень оплати праці за 2017-2022 роки багатократно перевищує прожитковий мінімум та індикатор соціальної безпеки відношення середньомісячної

номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу відповідає оптимальному рівню. Так в 2017 р. він становив 4 рази і зростав щороку до 2021, коли досяг 6,6 рази. Про те в 2022 р. індикатор під впливом кризи в економіці та ринку праці скоротився до 6,2 раз. Загалом цей показник має стимулюючий вплив на соціальну безпеку, однак, незважаючи на позитивну динаміку цього показника, слід враховувати низький рівень оплати праці населення країни та низький рівень прожиткового мінімуму, щоб середня заробітна плата в 2022 року становить 14842 грн., а середньозважений прожитковий мінімум на працездатну особу становить лише 2424 грн., що унеможливує фізіологічне виживання людини за українських цін на продукти харчування. Тому, враховуючи розмір поточного прожиткового мінімуму в країні, цей показник не можна вважати об'єктивним.

Значення національного показника рівня зайнятості з 2018 по 2019 роки є задовільними: 57,1% та 58,2% відповідно при задовільному критерії у 58%. У 2020 році ситуація погіршилася, і рівень зайнятості почав знижуватися, досягнувши у 2021 році 55,7% при незадовільному значенні показника 55%. Нажаль оцінити даний критерій в 2022 році немає можливості через відсутність офіційної статистичної інформації про чисельність зайнятих в Україні, про те в офіційних повідомленнях Державної служби зайнятості України зазначається, що в 2022 р. відбулось скорочення зайнятості на 21,3% в наслідок припинення роботи підприємства, на 15% скоротилась зайнятість на небюджетних ПОУ та на 28% скоротилась зайнятість у ФОП [41]. Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що різке зростання безробіття негативно впливає на соціальну безпеку, оскільки індикатор зайнятості в 2021 році відповідав незадовільному значенню, а в 2022 році відбулось його стрімке погіршення (за оціночними судженнями).

Частка населення, чий сукупний дохід становив менше 75% медіанного сукупного доходу, у 2018-2019 роках перебувала на небезпечному значенні між 26-26,6, що на 1 відсотковий пункт перевищує межу, що мало негативний вплив на рівень загального дохід і соціальне забезпечення. У 2020 році ситуація

покращилась і показник знизився до 23,1%, що відповідає незадовільному значенню. На жаль, у 2021 році цей показник почав зростати і досяг 24,2%. Така значна частка малозабезпеченого населення означає, що вона становить загрозу нормальному соціальному розвитку громадян України та негативно впливає на соціально-економічну сферу країни. Зростання безробіття лише загострює розшарування суспільства.

Частка в індексі сукупного доходу найбагатших і найменш забезпечених 10% населення. Розрахунок індикаторів для оцінки стану соціальної безпеки показує, що у 2018-2021 рр. розрив між індексом сукупного доходу найбагатших і найменш заможних 10% населення та найбагатших і найбідніших домогосподарств становив 5,3-5,5 рази, цей показник не є задовільним і негативно впливає на соціально-економічний розвиток населення.

Відповідно до таблиці 2.4 показник соціальної безпеки – рівень злочинності відповідають оптимальним значенням за період 2018-2021 рр., а тому позитивно впливають на соціальну захищеність населення України. Українське населення в країні.

Як наслідок, кількість злочинів на 100 тис. населення країни з року в рік зменшується: у 2018 році на 100 тис. населення було зареєстровано 1149 злочинів, у 2020 році цей показник впав на 30% до 800, а у 2021 році було зареєстровано 773 злочини на 100 тис. населення, при оптимальному показнику – 1000. Нажаль, стрімке зростання безробіття в 2022 р. обумовило зростання злочинності до 955 випадків на 100 тис. осіб. «В 2022 році відбувся приріст, а кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень становила 362636, що на 12 % більше ніж у 2021 році. До того ж варто звернути увагу, що фактично такий приріст є значно більшим, адже із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, значна кількість територій була тимчасово окупована і відповідно офіційна статистична інформація в цих регіонах не могла бути ведена на належному рівні. Також у 2022 році значна частина населення України вимушена була покинути територію України» [42].

Як зазначалось в розділі 1 кваліфікаційної роботи, зростання безробіття спричиняє поширення наркоманії, та, як наслідок, і ВІЛ інфекції. У 2021 році в Україні вперше в житті виявлено 17,3 тис. офіційно зареєстрованих ВІЛ-інфекцій, а з кожних 100 тис. ВІЛ-інфекцію вперше в житті виявлено у 41,6 осіб. Населення, а критичне значення цього показника $XR_{crit}=30$. Водночас у 2018-2020 роках показник був ще вищим – у діапазоні 44-41,6. Цей показник є надважливим і потребує негайного державного втручання для забезпечення здорового способу життя та протидії поширенню в Україні ВІЛ/СНІДу, який становить жахливу загрозу життю та здоров'ю українців. В 2022 році показник скоротився до 30, але це не свідчить про покращення ситуації, а про відсутність повноцінної діагностики та доступності до лікарень у широких верств населення.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що зростання безробіття в Україні в 2020-2022 роках негативно впливало на індикатори соціальної безпеки в країні. Про це свідчить той факт, що лише 2 із 7 обраних індикаторів мали оптимальне значення, а решта були на незадовільному рівні та на критичному. Все це потребує розробки заходів щодо скорочення рівня безробіття та підвищення рівня зайнятості в країні задля підвищення рівня добробуту населення та підвищення рівня соціальної безпеки.

Окрему загрозу національній безпеці несе таке явище на ринку праці, як незадекларована праця. Відбиття повномасштабної збройної агресії противника, ведення оборонних та контрнаступальних дій потребують величезної кількості ресурсів, зокрема, фінансових. За таких умов, коли економіка знаходиться у вкрай складному становищі, кожний роботодавець повинен розуміти свою відповідальність перед громадянами та державою у цей важкий для країни час. «Захист економічних та соціальних прав працівників, своєчасна сплата податків є дієвим важелем підтримки бюджету України під час дії воєнного стану» [34]. «Оскільки не всі роботодавці декларують свої трудові відносини, державний бюджет України втрачає близько 100 мільярдів гривень щороку, а рівень тіньової зайнятості сягає 9% від кількості зайнятого

населення» [35]. Тому сьогодні в Україні гостро стоїть проблема легалізації трудових відносин, яка пов'язана з подоланням такого негативного явища як незадекларована праця.

«Неформальну зайнятість дослідниця розглядає як найбільш поширений вид тіньової зайнятості і відносить до цього сектору дрібні незареєстровані виробництва або інші підприємства та організації, де робітники працюють на умовах самозайнятості або зайнятості у сімейному бізнесі; будь-яке виробництво товарів у межах домогосподарств (для власного споживання і для продажу), а також надання послуг особами, які зайняті на роботах в домашніх господарствах (кухарі, прибиральниці, особи, які доглядають за дітьми або людьми літнього віку)» [36].

Термін «незадекларована праця» (undeclared work) у Комюніке Європейської комісії 1998 року був визначений так: види діяльності, які є законними за їхнім характером, але незадекларованими в органах державної влади, враховуючи при цьому різноманіття регуляторних систем держав-членів ЄС. Це визначення не охоплює злочинну діяльність, а також роботи, які не врегульовано державою або такі, про які не потрібно повідомляти державні органи (наприклад, у деяких країнах це діяльність, що здійснюється у домашньому господарстві для власних потреб).

Підхід Міжнародної організації праці до незадекларованої праці перебуває в контексті ширшого поняття неформальної економіки, яку вона визначає як «усі види економічної діяльності, що здійснюють працівники та економічні одиниці, які - згідно із законом або на практиці - не охоплені або недостатньо охоплені офіційними угодами». Це визначення містить поняття незадекларованої праці у розумінні Європейської комісії, а також охоплює працівників, які інколи виходять за межі сфери дії трудового законодавства (наприклад, хатніх або сільськогосподарських працівників)» [37, с. 5].

У звіті «Незадекларована праця в Україні: форми прояву, масштаби та шляхи її подолання» підготовленому у 2018 р. в рамках проекту технічного співробітництва «Зміцнення адміністрації праці з метою покращення умов

праці і подолання незадекларованої праці», що фінансувався Європейським Союзом та впроваджувався Міжнародною організацією праці, поняття «незадекларована праця» визначається як «оплачувані види діяльності, які є законними за їхнім характером, але незадекларовані в органах державної влади, враховуючи при цьому різноманіття регуляторних систем держав-членів ЄС» [38].

Таким чином, визначення критеріїв і складу незадекларованої діяльності напрацьовується у кожній державі з урахуванням особливостей законодавства.

В нормативно-правових актах України незадекларована праця визначається як законна оплачувана діяльність, яка повністю або частково не оформлена відповідно до вимог законодавства.

Станом на кінець 2021 року масштаби незадекларованої праці в Україні (неформальної зайнятості у формальному секторі та зайнятості у неформальному секторі) сягали 19,5%. Зокрема, за даними Державної служби статистики України, з 15 млн 693,4 тис. всього зайнятого населення неформально зайнятими були 3 млн 61,6 тис. осіб, з них:

- за статтю: чоловіки - 60%, жінки - 40%;
- за віком: 15-24 років - 8,1%, 25-29 років - 10,9%, 30-34 років - 14%, 35-39 років - 13,5%, 40-49 років - 24,5%, 50-59 років - 21,7%, 60-70 років - 5,9%, 71 рік і старше - 1,4%;
- за рівнем освіти: з повною вищою освітою - 12,9%, з базовою вищою - 1,5%, з неповною вищою - 14,2%, з професійно-технічною освітою - 35,2%, з повною загальною середньою освітою - 31,5%, з базовою, початковою або за відсутністю освіти - 4,6%;
- за місцем проживання: з сільської місцевості - 57,2%, с міської - 42,8%;
- за регіонами: у Чернівецькій та Рівненській областях - 41-50%, у Херсонській, Миколаївській, Івано-Франківській і Тернопільській областях - 31-40%, у Запорізькій, Луганській, Одеській, Вінницькій та Волинській областях, а також АР Крим - 21-30%, в Київській, Донецькій, Харківській,

Дніпропетровській, Полтавській, Сумській, Кіровоградській, Львівській, Чернігівській, Житомирській, Хмельницькій, Закарпатській та Черкаській областях - 9-20%;

- за видами діяльності: сільське, лісове або рибне господарство - 46,3%, будівництво - 17,1%, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів - 15,2%, інші види економічної діяльності - 9,2%, промисловість - 5,7%, транспорт, складське господарства, поштова та кур'єрська діяльність - 4,3%, тимчасове розміщення і організація харчування - 2,2% [20].

Офіційних даних щодо приховування зарплати, підміни трудових договорів, незареєстрованої сумісної зайнятості немає. Збір та узагальнення статистичної інформації про неформальну зайнятість населення припинено з початком бойових дій, як повідомляє Держстат. Ця відсутність інформації перешкоджає належній оцінці справжнього стану неформальної зайнятості в Україні, враховуючи унікальні характеристики різних регіонів і секторів економіки. Незважаючи на те, що кількість осіб, які отримують соціальне страхування, зростає, не можна зробити висновок, що незадекларована праця зникла.

На жаль, під час миру чи війни роботодавці, які нехтують офіційним оформленням трудових відносин, часто прагнуть збільшити свої прибутки, користуючись коштами працівників, не забезпечуючи відповідної заробітної плати. В Україні найпоширенішими видами незадекларованої праці є:

1. Неформальна зайнятість у формальному секторі має місце, коли особа працює в зареєстрованому бізнесі або є індивідуальним підприємцем, але не має офіційного трудового договору.

2. Робота в неформальному секторі передбачає працевлаштування особи до незареєстрованого роботодавця

3. «Приховування відпрацьованого часу та частини зарплати. З працівником укладено трудовий договір, але він отримує частину заробітної плати «в конверті» (у правовій сфері це явище називається «невиплата

заробітної плати в повному обсязі»). Небезпека заробітної плати «в конвертах» полягає в тому, що до бюджетів та державних фондів не надходять в достатньому обсязі кошти від сплати податків, зборів і внесків. Працівники, які одержують заробітну плату «в конвертах», стають заручниками самих себе. Отримуючи нелегальну винагороду в результаті домовленості з роботодавцем, працівник позбавляє себе соціальних виплат та гарантій, втрачає страховий стаж для призначення пенсії та при досягненні пенсійного віку не зможе отримати пенсію, розмір якої буде відповідати рівню його реальної заробітної плати» [39].

4. Прихована зайнятість. Замість трудового договору з працівником як фізичною особою або як індивідуальним підприємцем укладається цивільно-правовий договір.

5. Роботодавці часто пропонують укласти цивільно-правовий договір, а не трудовий договір. Крім того, існує незадекларований неповний робочий день, коли працівник обіймає офіційну роботу, а також працює без трудового договору.

Незадекларована праця спричиняє низку негативних наслідків, зокрема:

для працівників: - втрату гарантованої державою заробітної плати, яка включає посадовий оклад або тарифну ставку працівника, а також доплати та надбавки, а також затримки виплати заробітної плати; - невідповідні умови праці та небезпечне виробниче середовище; - втрата можливості доступу до державних гарантій, передбачених чинним законодавством, таких як державна підтримка сімей з дітьми, соціальна допомога малозабезпеченим домогосподарствам, субсидії; - відсутність компенсації у випадках хвороби або нещасного випадку; - відсутність соціального захисту, включаючи оплачувану відпустку, можливість отримати освіту та нормований робочий день; - перешкоджання професійному зростанню працівника та формальному визнанню набутих ним умінь і знань; - нестача офіційного трудового та страхового стажу, що вплине на подальше обчислення пенсії; - уразливість у ситуаціях трудових спорів, випадків мобінгу, незаконних звільнень, неоплати за

роботу, неправомірного накладення штрафів, порушень угод про оплату праці;

для роботодавців: - недобросовісна конкуренція виникає, коли підприємства та фізичні особи-підприємці, які сумлінно дотримуються законодавчих вимог, борються на ринку через конкуренцію на основі витрат; - низька продуктивність праці працівників через відсутність мотивації; - висока плинність кадрів; - негативне суспільне сприйняття; - проблеми із забезпеченням позик і розширенням діяльності; - обмежений доступ до міжнародних ринків; - штрафи за правопорушення;

для держави: - зменшення надходжень до державного бюджету та фондів соціального страхування; - недостатність коштів на комунальні послуги, пенсії, лікарняні; - зменшення іноземних інвестицій; - фонди соціального страхування не наповнюються належним чином, що призводить до збільшення тиску на ці фонди та необхідності пошуку альтернативних джерел надходжень, таких як підвищення податків; - відсутність розуміння справжнього стану ринку праці;

для суспільства зростання незадекларованої праці призводить до несплати податків до місцевих бюджетів, які б інакше підтримували добробут громади та програми соціально-економічного відновлення; а також нестабільність і невпевненість громадян щодо свого майбутнього, включаючи неадекватні пенсії та соціальні виплати.

Незадекларована праця завдає значної шкоди, особливо у воєнний час, адже кожна гривня відіграє вирішальну роль у зміцненні обороноздатності України та допомозі постраждалим від наслідків збройної агресії Російської Федерації.

Висновки до розділу 2

1. Ринок праці в Україні перебуває в умовах кризи та неспроможний задовольнити попит робочої сили в реальних робочих місцях. Війна посилила невизначеність та ризик і створила перешкоди для вільного переміщення факторів виробництва, включно з робочою силою. Серйозні проблеми в економіці в поєднанні з великим припливом внутрішньо переміщених осіб і біженців призводять до масової втрати робочих місць і доходів.

Незважаючи на істотне скорочення робочих місць і зростання безробіття протягом 2022 р., роботодавці, які наймали працівників протягом року, вказують на наявність кадрового дефіциту. Сферами, які найбільше потребують працівників загалом по Україні, є роздрібна торгівля, сільське господарство, перевезення та логістика, нафтогазовий сектор, сектор металургії, фармацевтика, харчова промисловість, будівництво, державне управління. Найменш затребуваними стали професії в галузі туризму та готельно-ресторанного бізнесу. Також, складніше знайти роботу юристам, страхувальникам, працівникам сфери обслуговування, охоронцям, освітянам і науковцям.

2. Аналіз індикаторів соціальної безпеки, що залежні від впливу рівня безробіття засвідчили, що зростання безробіття в Україні з 2020 по 2022 роки негативно вплинуло на показники соціального забезпечення в країні. Тільки два із семи обраних показників мали оптимальні значення, а решта були на незадовільному або критичному рівні. Середнього рівня заробітної плати за 2022 рік вистачає лише на виживання, а частка малозабезпечених домогосподарств є високою. Безробіття також призвело до зростання злочинності та ВІЛ-інфекції. Уряду необхідно розробити заходи щодо зниження безробіття та покращення соціального захисту в країні.

Проблеми, пов'язані з неформальною економікою та незадекларованою працею під час повномасштабної війни, серйозно підривають як економічну стабільність країни, так і її обороноздатність.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЗРОСТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1 Реформування організаційно-економічних інструментів розв'язання проблем зайнятості

Ще в 1950-х роках термін «активна політика зайнятості» використовувався в так званій «шведській моделі» (або моделі Рейна-Майднера), згідно з якою інвестиції в політику зайнятості збільшувалися під час рецесії і зменшувалися під час економічних бумів. Таким чином ринок праці може підтримувати необхідний баланс, а кількісні коригування можуть збільшити гнучкість ринку праці та уникнути потенційних інфляційних «вузьких місць». Навпаки, «пасивна» політика зайнятості спрямована на врахування безробіття та пов'язаної з ним системи соціального забезпечення.

Наявність та повнота інформації про вакансії в службах зайнятості є важливою для покращення процесу працевлаштування. Наразі підприємців стимулюють надавати відповідну інформацію лише у разі штрафування за невиконання цієї вимоги. Світовий досвід доводить, що ефективніше використовувати механізми стимулювання: можливість публікувати оголошення на пільгових умовах у засобах інформації, що належать службам зайнятості, або розміщувати їх у приміщеннях служби, відповідне програмне забезпечення сприяють швидшому та ефективному працевлаштуванню.

Дуже ефективним механізмом активізації незайнятого населення є сприяння тимчасовій зайнятості безробітних. Організація тимчасової роботи є важливим напрямком соціального захисту безробітних, оскільки, з одного боку, може забезпечити їм більш прийнятний рівень виплат шляхом виплати їм певної винагороди за суспільно корисну діяльність, а з іншого боку вона може компенсувати соціальну дезадаптацію людей, які змушені на тривалий час

перервати трудову діяльність. Проте соціальний вплив тимчасової роботи більше соціальний, ніж економічний.

Програми громадських робіт є частиною активної політики зайнятості. Оскільки організація громадських робіт передбачає створення додаткових робочих місць (неважливо, на кого саме ці робочі місця розраховані), цей напрям політики на ринку праці, безперечно, є елементом активної політики. Слід, однак, пам'ятати, що квазізайнятість була певною мірою гарантована, і ніхто не вважав свою участь у громадських роботах нормальною трудовою діяльністю. Майже всі сприймають це як можливість заробити більше, ніж звичайна допомога по безробіттю. Тому організацію громадських робіт можна вважати посередником між активною та пасивною політикою.

Крім того, важливо відзначити позицію Світового банку, який розглядає участь у громадських роботах як перевірку трудової діяльності безробітних та можливість відрізнити тих, хто справді хоче знайти роботу, від безробітних та тих, хто реєструється в службах зайнятості виключно для отримання допомоги по безробіттю. Фактично ця ідея вже реалізована в багатьох країнах, в тому числі, щоб уникнути психологічного дискомфорту у людей, які спочатку мали більш високий соціальний статус, їх залучали для участі в громадських роботах в інших населених пунктах.

Ще один вид тимчасової роботи – це так звана «інтервенційна робота», яка особливо поширена в Польщі. Ці роботи призначені для виконання конкретних завдань (зазвичай ремонтно-будівельного характеру) і не обмежені часом, а обмежені обсягом робіт, фінансуються та організовуються відповідно до загальної програми благоустрою.

Організація сезонних робіт, хоч і не є постійною, у деяких випадках може бути ефективним способом вирішення проблем зайнятості. Цей напрямок особливо вдало спрямував безробітних на сільськогосподарські роботи. Практика показує, що люди зазвичай погоджуються на таку роботу, навіть якщо отримують фізичну винагороду.

У Швеції тимчасове працевлаштування в державному секторі є поширеним явищем у кризових ситуаціях і є досить дорогим напрямком політики ринку праці. Як правило, такі дії вживаються, коли необхідна допомога особам з обмеженою працездатністю, особам, які більше року залишаються без роботи, а також особам, які повертаються з міст, де були позбавлені волі.

В умовах надлишкової пропозиції, яка характерна для української економіки, необхідно вживати заходів щодо скорочення загальної пропозиції ринку праці. Загальна пропозиція ринку праці може зазнати впливу в трьох напрямках:

- зменшення потоку робочої сили на ринок праці;
- стимулювати трудову міграцію;
- перерозподіл робочого часу та робочих місць між зайнятими.

Витрати на забезпечення скорочення потоку робочої сили на ринок праці:

- зменшення притоку молоді за рахунок розширення програм загальноосвітньої та професійної підготовки та збільшення годин навчання;
- збільшити кількість місць для денного навчання та зменшити кількість місць для вечірнього навчання в навчальних закладах;
- збільшити розміри стипендій для студентів денної форми навчання;
- збільшити допомогу по догляду за дитиною та залишити жінкам час для надання допомоги, поки вони набувають досвіду роботи;
- підвищення пенсій для людей з інвалідністю та осіб, які здійснюють догляд за ними;
- збільшити допомогу по безробіттю та запровадити систему страхування на випадок безробіття;
- надавати можливості отримання нетрудових доходів за рахунок використання нерухомості, цінних паперів тощо.

Стимулювати відтік робочої сили з ринку праці можна шляхом:

- знизити пенсійний вік або заохотити достроковий вихід на пенсію та збільшити її. Частина перша передбачена Законом України " Про зайнятість

населення" і поширюється на працівників, які звільняються з підприємств, організацій і установ у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією або змінами в організації виробництва і праці. Реалізація другої частини кампанії в сучасних умовах практично неможлива через відсутність достатніх коштів;

- вікові обмеження для окремих професій;
- обмеження щодо одночасного отримання пенсії та заробітної плати;
- запровадити практику надання працівникам навчальних відпусток;
- надати можливість усім бажаючим організувати власний бізнес.

Перерозподіл робочого часу та робочих місць має на меті зменшити пропозицію на ринку праці тієї ж кількості працівників. Працівників можна заохочувати до переходу на неповний робочий день або тимчасову зайнятість, але користуватися тими самими видами соціального забезпечення, відпусток та інших пільг соціального забезпечення, що й повний робочий день, гарантувати мінімальний рівень заробітної плати, продовжувати тривалість щорічної відпустки та скорочувати кількість робочих днів і робочих тижнів.

Водночас як на етапі ринкової трансформації української економіки, так і на очікуваному етапі функціонування ринкової економіки можуть застосовуватися методи зменшення попиту на робочу силу та збільшення індивідуальної пропозиції. Таким чином, у дефіцитних робочих місцях України складається економічна ситуація, яка вимагає застосування методів зниження попиту на робочу силу, зокрема:

- встановлення надбавки за використання праці;
- сувора кредитна політика;
- встановлення одноразових бюджетних виплат суб'єктам господарювання, які мають певну категорію працівників;
- зменшення інвестицій;
- зменшити або скасувати гнучкі форми зайнятості тощо.

Найефективнішим способом збільшення індивідуальної пропозиції є підвищення якості останньої, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність. Для цього необхідно забезпечити:

- організація професійної підготовки та перепідготовки з метою підвищення кваліфікації зайнятих і безробітних;
- надати податкові пільги підприємствам для проведення перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників;
- розробити спеціальні програми підвищення конкурентоспроможності окремих груп населення на ринку праці.

Зазначимо, що заходи, спрямовані на збільшення індивідуальної пропозиції на ринку праці, автоматично збільшують сукупну пропозицію. Крім того, загальна пропозиція може також збільшитися, коли зростає народжуваність, зменшується смертність населення та підвищується пенсійний вік. Однак ці методи можна використовувати лише якщо: Попит на робочу силу зростає.

Досвід України показує, що зробити більш-менш коректні прогнози всіх елементів пропозиції робочої сили, не кажучи вже про поточну пропозицію і, зокрема, безробіття, нелегко. Крім того, на різних етапах ринкової економіки України країна може використовувати різноманітні методи формування сукупної пропозиції праці. Особливо під час економічної кризи вигідно зводити організаційні та правові бар'єри для руху робочої сили з потенційних джерел (тобто внутрішніх і зовнішніх джерел) до поточних джерел. Крім того, рекомендується обмежити переміщення робочої сили з джерел, не пов'язаних з найманою працею, у поточну пропозицію.

Держава використовує адміністративні засоби, які хоч і задовольняють потреби ринку, але мають більш адміністративний характер і створюють і розробляють плани зайнятості.

З метою сприяння зайнятості населення та задоволення потреб громадян у робочій силі Законом України «Про зайнятість населення» передбачено, що Кабінет Міністрів України та відповідні комітети органів виконавчої влади України розробляють річні та перспективні плани зайнятості населення. Перспективні плани зайнятості населення держави та регіонів спрямовуються на те, щоб:

а) сприяти економічному розвитку та структурній перебудові та створювати умови для спрямування безробітних на залучення переважно до прибуткового виробництва та пріоритетних галузей національної економіки;

б) запобігти розвитку безробіття та зменшити його шляхом збільшення економічної вигоди підприємств і організацій у створенні додаткових можливостей зайнятості, головним чином шляхом впровадження гнучких форм зайнятості;

в) поєднувати розвиток, професійну орієнтацію, підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації населення з метою ефективного використання трудових ресурсів і вдосконалення системи відтворення робочої сили;

г) захистити безробітних та їх сім'ї від негативних наслідків безробіття та забезпечити працевлаштування громадян, які потребують соціального захисту і не можуть на рівних конкурувати на ринку праці;

д) формувати матеріальну, кадрову, інформаційну, статистичну, фінансову, науково-методичну базу Державної служби зайнятості;

е) сприяти зайнятості населення в сільській місцевості.

Існує багато видів безробіття, і завдання скорочення безробіття надзвичайно складне. Оскільки єдиного вирішення проблеми безробіття не існує, будь-яка країна повинна прийняти інший підхід до проблеми.

Рівень фрикційного безробіття можна знизити використовуючи такі інструменти:

1) Поліпшити інформаційне забезпечення ринку праці. У всіх країнах цю функцію виконують організації з працевлаштування (біржі праці). Збирають інформацію від роботодавців про наявні вакансії та повідомляють безробітних;

2) Усунення факторів, що знижують мобільність робочої сили, для цього спочатку необхідно:

а) створити розвинений ринок житла;

б) розширити масштаби житлового будівництва;

в) усунути адміністративні перешкоди для переміщення з одного населеного пункту в інший.

Найбільшому скороченню структурного безробіття сприяють програми професійної перепідготовки та підготовки. Такі програми мають найкраще відповідати робочій силі наявним робочим місцям. Це завдання досягається за допомогою програм професійного навчання, інформації про робочі місця. Програми професійної підготовки передбачають навчання на виробництві та навчання в спеціальних навчальних закладах для безробітних, молоді та літніх працівників, чий навички застаріли.

Найважче боротися з циклічним безробіттям, найефективнішим заходом вирішення цієї проблеми є створення умов для зростання попиту на товари. Оскільки попит на ринку праці є похідним і залежить від ситуації на ринку товарів і послуг, якщо товарний ринок висуває більший попит і необхідно наймати більше працівників, щоб задовольнити попит, то зайнятість збільшиться, а рівень безробіття буде знижуватися.

Способи збільшення попиту включають:

- стимулювання зростання експорту. Це може призвести до зростання обсягів виробництва і, відповідно, зайнятості;
- підтримувати та заохочувати підприємства інвестувати в реконструкцію для підвищення конкурентоспроможності продукції.

Створити умови для скорочення пропозиції робочої сили. Зрозуміло, що навіть за однакової кількості вакансій чим менше людей шукатиме роботу, тим легше буде її знайти. Цілком можливо, що кількість претендентів на ці посади скоротиться і, крім того, звільняться додаткові вакансії для безробітних. Наприклад, надання можливості дострокового виходу на пенсію працівникам, які ще не досягли пенсійного віку, може принести певне полегшення. Однак цей підхід може бути використаний лише в дуже обмеженій мірі, оскільки потребує значного збільшення пенсійних виплат.

Створювати умови для розвитку самозайнятості. Такі програми покликані допомогти людям розпочати власний бізнес, щоб вони могли утримувати себе

та свої сім'ї, навіть якщо вони не можуть знайти роботу.

Реалізувати програму підтримки молодих працівників.

Для допомоги молодим людям можна використовувати різні методи:

- економічне стимулювання зайнятості молоді;
- створення спеціальних компаній, які займаються наданням можливостей працевлаштування молоді
- створити навчальні центри для молоді за професіями з найвищими можливостями працевлаштування.

Перелік програм зі зниження безробіття можна продовжувати довго, але важливо розуміти, що жодна з цих програм не може повністю усунути або суттєво зменшити циклічне безробіття. Таких результатів можна досягти лише за умови загального покращення внутрішньої економічної ситуації.

Сьогодні успіх у сфері підбору талантів неможливий без комплексного використання високотехнологічних рішень. Крім того, у цій області застосування звичайних рішень, таких як використання бази даних, явно недостатньо. Наприклад, важко формалізувати і заздалегідь вгадати, якими навичками чи особистими якостями компанія зацікавить потенційного співробітника через півроку чи рік. Важко скласти адекватне уявлення про роботодавця і претендента за допомогою простого резюме чи анкети чи навіть особистої співбесіди.

Існує ще одна структура кадрового бізнесу, основними принципами якої є:

- визначити потреби клієнтів або організацій, які бажають найняти працівників;
- пошук претендентів на вакантні посади;
- визначити найбільш підходящих кандидатів;
- надати клієнту інформацію про обраного експерта;
- організувати зустрічі;
- виконувати гарантійні зобов'язання.

Крім посередників, на ринку праці існують також біржі праці, які

переслідують дещо іншу мету - знайти роботу для людини, тоді як посередники в основному надають працівників для компаній. Процес підбору персоналу починається з того, що консультанти кадрової фірми проводять зустріч з клієнтом і визначають вимоги до потенційних співробітників. Претенденти відбираються на основі бази даних на основі представлених критеріїв. Якщо необхідного реферату немає в базі даних, його шукають іншими способами, наприклад, через оголошення в ЗМІ.

3.2 Напрямки підвищення соціальної безпеки на ринку праці

Основним напрямком діяльності кожної країни є створення умов для розвитку людського капіталу, чого можна досягти лише шляхом удосконалення освіти і науки, системи охорони здоров'я, культури, ефективної системи соціального захисту. Зазначені аспекти враховують такі потреби:

- створення робочих місць;
- модернізування системи освіти шляхом приведення освітніх стандартів у відповідність до потреб суспільства та світової практики;
- створювати умови для розвитку культури і спорту;
- забезпечити гендерну рівність у реалізації трудового потенціалу;
- підвищення добробуту людей;
- створення умов для підвищення народжуваності та зниження смертності;
- покращення систем охорони здоров'я;
- забезпечення інклюзії та рівні права та можливості для осіб з інвалідністю тощо.

Загалом, вирішальний вплив на формування соціальної безпеки має забезпечення ефективного ринку праці. «Саме тому вважаємо за доцільне визначення ключових положень стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці. Визначаючи стратегію забезпечення соціальної безпеки на ринку праці, вважаємо її багаторівневою програмою дій довгострокового характеру

щодо забезпечення стану захищеності інтересів населення у сфері зайнятості та оплати праці в умовах нестабільності та невизначеності економічного середовища з урахуванням принципу соціальної справедливості, що має на меті подолання загроз розвитку ринку праці та забезпечення високого рівня доходів і добробуту населення» [40].

Розробити національну стратегію забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України, яка враховує пріоритетні напрями державної політики та заходи, що сприятимуть усуненню основних загроз і негативних явищ на національному рівні, серед яких вважаємо за доцільне визначити наступне, що є особливою орієнтиром.

1) Збалансований розвиток ринку праці. Заходи для досягнення цього передбачають: удосконалення правової бази у сферах зайнятості, підприємництва та оподаткування, стимулювання розвитку підприємництва та використання механізмів мобільності робочої сили для збалансування галузевої, географічної, освітньої та професійної структур попиту та пропозиції робочої сили.

2) Участь дітей у ринку праці, зокрема: посилення контролю за дотриманням трудового та податкового законодавства, підвищення якості адміністрування податків та соціальних внесків, розвиток нестандартних форм зайнятості, інформаційно-консультативна робота, моніторинг неофіційної праці. ринку.

3) Для зменшення безробіття серед молоді та людей похилого віку мають бути вжиті такі заходи: розвиток молодіжного підприємництва через механізми податкової та грошової підтримки; дуальна та неформальна освіта; ефективна взаємодія освіти та бізнесу; бізнес-інформаційна діяльність; навчання протягом всього життя.

4) Підвищення рівня заробітної плати та трудових доходів працівників, у тому числі заходи щодо підвищення мінімального соціального забезпечення. Унормувати нормативи оплати праці, посилити відповідальність за заборгованість по заробітній платі, урегулювати розрив у доходах громадян,

своєчасно провести індексацію заробітної плати, стабілізувати рівень заробітної плати, стабілізувати інфляційний процес, покращити інвестиційне середовище.

Серед індикаторів соціального забезпечення ринку праці можна виділити такі показники:

- У 2021 році частка населення, чий місячний еквівалентний валовий дохід на душу населення становить менше 75% медіанного валового доходу, становить 24,2%, причому найкращий – 18%;

- Розмір невикраденої заробітної плати у грудневому фонді оплати праці на 1 січня – 3,4% за 2021 рік при найкращому значенні 0,5%;

- Співвідношення середньої погодинної оплати праці в 27 країнах ЄС та Україні у 2020 році становить 13,98 разів, оптимальне значення – 0, а задовільний – 2 рази.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що першочерговим заходом підвищення рівня соціальної захищеності на ринку праці України має стати підвищення рівня заробітної плати, що забезпечить покращення таких показників безпеки: Еквівалентний місячний сукупний дохід на душу населення нижчий, ніж у ЄС-27, і 75% відношення медіанного рівня загального доходу в Україні до середньої погодинної оплати праці. І в цілому це сприятиме підвищенню рівня добробуту країни. Якщо заходи щодо підвищення заробітної плати залежать від багатьох факторів, зокрема економічної кон'юнктури тощо, то проблема заборгованості із заробітної плати може бути вирішена навіть в умовах економічної кризи, в тому числі війни.

Проблема заборгованості із заробітної плати в Україні здебільшого зумовлена недоліками трудового законодавства, слабкою платіжною дисципліною, низьким рівнем позовів про стягнення заборгованості та судових процесів, серйозними корпоративними збитками, неефективним управлінням державними активами, а також застосуванням реструктуризації, реорганізації та процедури банкрутства, тощо.

Важливою причиною використання заборгованості є неефективність побудови системи ринку праці, яка має не лише реалізовувати економічні

інтереси роботодавця, а й захищати права інших суб'єктів соціально-трудових відносин.

Для того, щоб забезпечити певну «перерву» підприємствам і організаціям, які можуть зіткнутися з загрозою реструктуризації чи ліквідації в різних інституційних середовищах, заборгованість із заробітної плати підриває стимул до реструктуризації економіки, керованої інтересами довгострокового розвитку та забезпечення ефективності праці українців. Натомість залишаються неефективні структури виробництва та зайнятості.

Крім того, несплата також має певні негативні зовнішні ефекти. Посилилася непрозорість трудових відносин, уповільнився процес перерозподілу ринку праці, визнання трудових договорів та угод недійсними. завдати шкоди основам трудових відносин. Борги спонукають до звуження ринку праці, змушуючи працівників, які шукають альтернативний дохід, влаштуватися на незадекларовану роботу.

Для вирішення проблеми невиплати заробітної плати рекомендуємо:

1. З метою дотримання конституційного права працівників на своєчасне одержання заробітної плати та недопущення зниження життєвого рівня населення всі органи державної влади та роботодавці зобов'язані працювати над недопущенням формування нової заробітної плати та недопущенням рівень життя від зниження. Зменшити накопичену суму заборгованості по заробітній платі. У цьому випадку необхідними кроками є:

- унормувати законодавство шляхом посилення формальних санкцій за порушення встановлених умов оплати праці (розширення сфери персональної відповідальності керівників за невиконання умов індивідуальних і колективних трудових договорів, збільшення штрафів за невиплату заробітної плати, прискорення банкрутства підприємств, зобов'язань перед працівниками, тощо);

- створити умови для відновлення платоспроможності боргових підприємств;

- забезпечити дію ефективних механізмів гарантування виплати заробітної плати та дотримання конституційного права працівників на

стягнення несплаченої заробітної плати у разі неплатоспроможності підприємства. При формуванні механізму слід вивчати міжнародний досвід вирішення конкретних проблем.

Це потребує, зокрема, перегляду законодавства про працю у відповідності до регулювання відповідальності власників (засновників) за зобов'язаннями, що виникають із трудових відносин, та посилення контролю за трудовими відносинами з боку центральних органів державної влади, органів місцевого самоврядування та профспілки. виконання цих правил. Водночас слід вжити заходів щодо посилення фінансової, адміністративної та кримінальної відповідальності за несплату заробітної плати.

2. Проблема заборгованості економічно активних підприємств із виплати заробітної плати потребує законодавчого вирішення. Для цього необхідно:

1) законодавчо посилити механізм нарахування компенсації заборгованості із заробітної плати. Порухення права працівника на своєчасну виплату заробітної плати проявляється у виникненні заборгованості із заробітної плати, яка з фінансової точки зору є примусовим зарахуванням працівника на рахунок роботодавця. У нинішній ситуації роботодавці можуть отримати матеріальну вигоду, відстрочивши виплату зарплати як можливість взяти дешеві (за відсутності інфляції безвідсоткові) кредити на несплачену зарплату на невизначений термін. Тому для захисту прав працівників на своєчасну виплату заробітної плати необхідно законодавчо передбачити господарське законодавство, а також встановити штрафи за несвоєчасну виплату заробітної плати працівникам, аналогічні тим, які застосовуються за порушення умов виплати банківського кредиту;

2) несплачену заробітну плату необхідно захистити від знецінення в періоди інфляційних коливань шляхом обов'язкового використання механізмів компенсації інфляційних втрат;

3) якщо заборгованість із заробітної плати перевищує 15 днів, вважається, що працівник має право припинити роботу до виплати заборгованості (за умови попереднього письмового попередження роботодавця), зберігаючи право

поновитися на роботі після виплати належної суми. . Права (тимчасове припинення трудових відносин з працівником не є підставою для звільнення або звільнення працівника за власним бажанням). У разі припинення роботи працівника у зв'язку з несвоєчасною виплатою заробітної плати роботодавець також виплачує компенсацію виходячи із середньоденної заробітної плати працівника за робочі дні, коли він припинив роботу;

4) посилити відповідальність роботодавців за порушення законодавства про працю щодо дотримання строків і розмірів виплати заробітної плати, а також заборонити виплату акціонерам дивідендів, премій та інших винагород керівництву підприємства у разі наявності заборгованості із заробітної плати. звітний період.

3. Удосконалити механізм захисту працівників у разі банкрутства підприємства або припинення його господарської діяльності та забезпечити безумовну пріоритетність погашення заборгованості із заробітної плати у разі банкрутства підприємства. У світовій практиці найефективнішим засобом захисту матеріальних прав працівників у разі неплатоспроможності роботодавця є інститути гарантування платежів, створені на державній (створення позабюджетних фондів) або комерційній (обов'язкове страхування чи факторинг) основі. Враховуючи досвід країн світу та поточні реалії в Україні, Кабмін розглядає можливість створення відповідного гарантійного фонду та вжиття інших заходів для мінімізації ймовірності ризику невиконання заробітної плати (утворення «безнадійних боргів») вважається доцільним у разі корпоративної банкрутства.

4. Вирішення проблеми заборгованості потребує від контролюючих органів посилення нагляду, посилення адміністративної дисципліни та відповідальності, посилення адміністративної та кримінальної відповідальності посадових осіб за порушення трудового законодавства, забезпечення своєчасної виплати заробітної плати.

5. Для відновлення принципу соціальної справедливості своєчасної виплати заробітної плати необхідно підвищити правову грамотність населення

та роботодавців, що потребує формування сучасного інформаційного поля та створення спеціалізованих профконсультаційних центрів з заробітної плати. Питання оплати праці, запобігання та ліквідація заборгованості із заробітної плати. Слід залучати засоби масової інформації, громадські організації та об'єднання, місцеві центри зайнятості.

З метою підвищення рівня заробітної плати Уряд має забезпечити повне дотримання Парламентом, Урядом та роботодавцями вимог та гарантій чинного законодавства та нормативно-правових актів у сфері оплати праці.

Інструментами для забезпечення виконання зазначених сценаріїв можуть бути:

- адміністративно-правове та судове забезпечення;
- примус з боку міжнародних організацій (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський Союз, Міжнародна організація праці та ін.);
- підвищення соціальної відповідальності всіх учасників ринку праці;
- угоди із соціальними партнерами, зокрема колективні переговори під час укладення та виконання генеральних, галузевих (міжгалузевих), регіональних і колективних договорів.

Визначення фактичного прожиткового мінімуму працездатного населення на основі останніх розрахунків продовольчого, непродовольчого комплексу та комплексу послуг забезпечує:

- підвищити мінімальну заробітну плату, мінімальну заробітну плату/податки (у тому числі бюджетні) до мінімально необхідного рівня для задоволення основних матеріальних, соціальних і культурних потреб працівників;
- відновлено кваліфікаційні та посадові відмінності в оплаті праці працівників, які були порушені Законом № 1774 «Внесення змін до деяких законодавчих актів України», що діяв з 1 січня 2017 року по 6 грудня 2016 року;
- виконувати функції за допомогою механізмів індексації заробітної плати та податкових соціальних пільг;

- зростання заробітної плати відбувається швидше, а доходи від праці вищі в реальному вимірі порівняно з інфляційним процесом.

Підвищення дозволить забезпечити:

- зниження рівня бідності серед працюючих, громадянства та іноземних трудових іммігрантів;

- поповнити бюджет кожного громадянина;

- забезпечити підвищення посадових окладів працівникам бюджетного управління;

– це збільшить доходи, зменшить дефіцит Фонду державного соціального страхування та Пенсійного фонду України, підвищить купівельну спроможність населення, що дасть додаткові фінансові ресурси для відновлення та модернізації економіки країни.

– зменшиться тіньова зайнятість та виплата заробітної плати в «конверті».

Розвиток українського ринку праці в умовах війни з російською федерацією є особливо складним завданням, оскільки конфлікт сильно впливає на економіку України та її ринок праці. Однак, незважаючи на це, на українському ринку праці ще є можливості для розвитку. Однією з можливостей є розвиток експортоорієнтованих галузей економіки, таких як інформаційні технології, сільське господарство, легка промисловість тощо. Ці галузі мають потенціал для зростання та залучення інвестицій, що створить нові робочі місця та збільшить зайнятість.

Також важливо зосередитися на підвищенні кваліфікації та навчанні людей, особливо молоді, щоб забезпечити якісну освіту та підготовку кваліфікованої робочої сили для експортно-орієнтованих галузей промисловості та галузей, що розвиваються, що з'являться в майбутньому. Крім того, ми повинні підтримувати малі та середні підприємства, які можуть створювати робочі місця та забезпечувати регіональний економічний розвиток. Для цього необхідно створити сприятливі умови для підприємництва та забезпечити підприємствам доступ до кредитів та інших ресурсів для сприяння розвитку бізнесу.

Важливими складовими розвитку ринку праці є також забезпечення соціальної захищеності людей та створення хороших умов зайнятості. Для цього можуть бути використані різні інструменти, такі як створення соціальних програм, підтримка безробітних і розвиток систем соціального захисту. Ми також повинні забезпечити прозорість та ефективність ринку праці, наприклад, подальший розвиток онлайн-реєстрації та системи працевлаштування для безробітних, що забезпечить безробітним пошук роботи швидше та ефективніше. Також важливо розвивати інфраструктуру та транспорт, що забезпечить пропозицію робочої сили в різні куточки країни та зменшить міграцію людей у пошуках роботи [41].

Ось кілька шляхів покращення соціального захисту працівників під час війни в Україні:

1. Підвищити мінімальну заробітну плату та загальну заробітну плату. Це зменшить рівень бідності серед працюючих і забезпечить їм краще матеріальне становище.

2. Розширити соціальне забезпечення. Ці покриття можуть включати лікувально-профілактичне харчування, відпустку, оплачувану відпустку, компенсацію за медичні послуги тощо.

3. Створити мережу соціальних служб підтримки персоналу, який працює в умовах війни. Ці служби можуть надавати консультації та допомогу в отриманні пільг і компенсацій, а також моніторинг умов праці працівників і допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних із здоров'ям і безпекою на роботі.

4. Забезпечувати безкоштовне медичне обслуговування працівників та їх сімей. Це особливо важливо у воєнний час через підвищений ризик поранень і захворювань.

5. Розробити систему соціального страхування для надання підтримки безробітним та захисту працівників-інвалідів, Люди похилого віку та інші ситуації, що потребують державної допомоги.

6. Підвищення якості навчання та навчання працівників. Наслідки війни призвели до змін на ринку праці та вимагали від працівників нових навичок і

знань. Тому необхідно забезпечити доступ і якість освіти та підготовки для всіх працівників.

7. Створити хороші умови для розвитку малого та середнього підприємництва. Малі та середні підприємства можуть стати джерелом нових робочих місць та економічної підтримки у воєнний час, тому необхідно створити сприятливі умови для їх розвитку, такі як спрощені процедури реєстрації, фінансова та маркетингова підтримка тощо.

8. Забезпечення соціального захисту військовослужбовців і військовослужбовців може включати медичну допомогу, страхування, житлові пільги та інші види підтримки.

9. Удосконалити законодавство про соціальне забезпечення працівників воєнного часу. Необхідно розробити та прийняти закони, які забезпечують соціальну підтримку працівників у разі війни та скорочують бюрократичні процедури отримання пільг та компенсацій.

10. Розробити програми психологічної підтримки працівників [42].

Розвиток українського ринку праці в умовах обмеженого державного бюджету та воєнного стану потребує комплексного підходу та впровадження ефективних заходів. Ось кілька можливих пропозицій (рис. 3.1).

Воєнні умови призвели до збільшення потреби в соціальному захисті працівників, що зумовило необхідність приділяти цій темі більше уваги та ресурсів. Поліпшення соціального захисту працівників у воєнний час може допомогти забезпечити їх безпеку, зберегти робочі місця та підтримати національну економіку. Розробляючи та здійснюючи заходи щодо підвищення соціального захисту працівників, необхідно враховувати конкретні обставини воєнних умов та їх вплив на ринок праці та національну економіку. Забезпечення координації та співпраці між різними урядовими та неурядовими організаціями також є важливим для ефективного реалізації цих заходів.

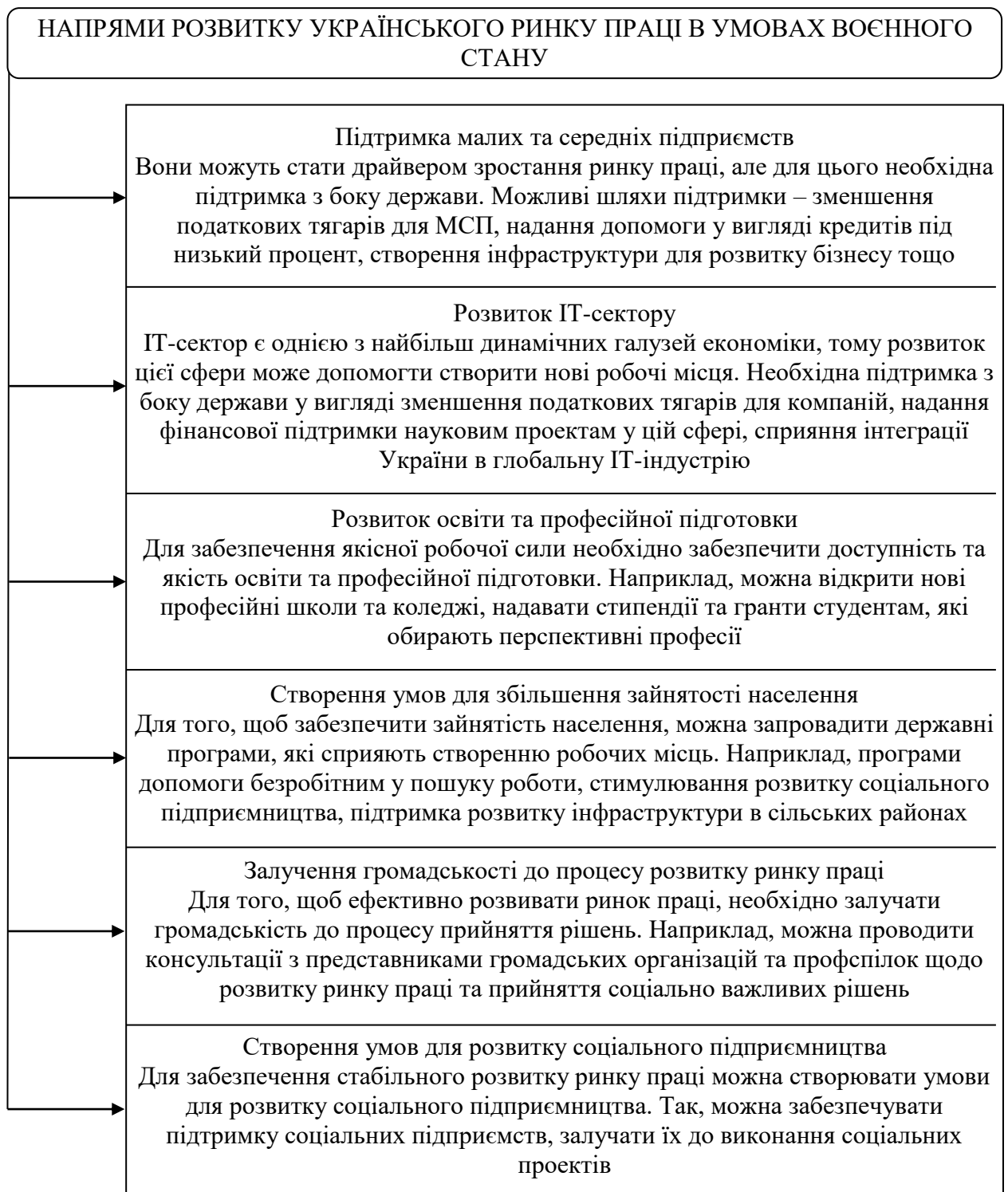

Рис. 3.1. Напрями розвитку українського ринку праці

Джерело: побудовано за даними [42]

Таким чином, в Україні вже є певний досвід розвитку соціального захисту працівників в умовах воєнного часу, але для вдосконалення цієї сфери потрібні додаткові заходи та ресурси, яких наразі в країні немає. Водночас важливо не

забувати про необхідність реформ в інших сферах, які можуть позитивно вплинути на розвиток ринку праці та підвищити соціальний захист працівників загалом.

Усі ці заходи сприятимуть розвитку українського ринку праці, незважаючи на обмеження державного бюджету та воєнний стан. Тому розвиток українського ринку праці в умовах війни з російською федерацією є важливим завданням для забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності в країні. Залучення зарубіжного досвіду, сприяння розвитку експортоорієнтованих виробництв та малого та середнього підприємництва, підвищення якості та навчання населення, підтримка безробітних та соціальний захист, розвиток інфраструктури – це лише деякі з них. Можливі шляхи розвитку ринку праці в Україні в умовах війни з Російською Федерацією.

Висновки до розділу 3

1. Встановлено, що залучення іноземного досвіду розвитку українського ринку праці може бути ефективним інструментом покращення ситуації на українському ринку праці, але має бути адаптовано до конкретних умов українського ринку праці та враховувати обставини українського ринку праці. Національна законодавча та нормативна база.

Механізми стимулювання, такі як пільгова реклама та відповідне програмне забезпечення, можуть покращити процес працевлаштування. Програми тимчасової зайнятості та громадських робіт також є частиною активної політики зайнятості. Світовий банк розглядає участь у громадських роботах як перевірку трудової активності та можливість відрізнити тих, хто дійсно хоче знайти роботу, від тих, хто реєструється в службах зайнятості виключно для отримання допомоги по безробіттю. Заходи щодо скорочення загальної пропозиції ринку праці включають зменшення притоку молоді, стимулювання трудової міграції, перерозподіл робочого часу та робочих місць

між зайнятими.

2. Розкрито основні можливості розвитку ринку праці в Україні. Однією з можливостей є розвиток експорт орієнтованих галузей економіки, таких як інформаційні технології, сільське господарство, легка промисловість тощо. Ці галузі мають потенціал для зростання та залучення інвестицій, що створить нові робочі місця та збільшить зайнятість. Також важливо зосередитися на підвищенні кваліфікації та навчанні людей, особливо молоді, щоб забезпечити якісну освіту та підготовку кваліфікованої робочої сили для експортно-орієнтованих галузей промисловості та галузей, що розвиваються, що з'являться в майбутньому. Для забезпечення соціальної захищеності населення та створення сприятливих умов зайнятості можуть використовуватися різні інструменти, такі як створення соціальних програм, підтримка безробітних та розвиток систем соціального захисту. Забезпечити прозорість та ефективність ринку праці, подальший розвиток системи онлайн-реєстрації та працевлаштування безробітних, а також забезпечення швидшого та ефективнішого працевлаштування безробітних.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретико-методологічних аспектів зайнятості та її впливу на соціальну безпеку в Україні дозволяє зробити наступні висновки.

1. Зайнятість як економічна категорія - це сукупність економічних, правових, соціальних, національних відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення країни робочими місцями та його участю в суспільно корисній діяльності, що приносить дохід.

Зайнятість як соціально-економічна проблема є співвідношенням між кількістю працездатного населення й кількістю зайнятих, яке характеризує рівень використання трудових ресурсів суспільства та ситуацію на ринку робочої сили.

2. Зайнятість відіграє вирішальну роль у формуванні соціальної безпеки, особливо в контексті тенденцій ринку праці та потреби в ефективних умовах зайнятості. Такі фактори, як військові дії, економічна нестабільність і тіньові ринки праці, створюють значні загрози для економічної та національної безпеки, підкреслюючи важливість зайнятості для індивідуального та соціального добробуту.

Соціальна безпека на ринку праці має вирішальне значення для забезпечення високого рівня соціального захисту. Вона включає такі компоненти, як освіта, імміграція, безпека ринку праці, дохід, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, харчування та особиста безпека. Безпека ринку праці є особливо важливою для забезпечення соціальної справедливості. Сучасний ринок праці стикається з такими проблемами, як дисбаланс попиту та пропозиції, неефективне використання трудового потенціалу, посилення урбанізації. Інституційна складова соціальної безпеки на ринку праці передбачає взаємодію відповідних інституцій, зокрема Міністерства соціальної політики, державних служб зайнятості, профспілок, організацій роботодавців та інших інституцій.

3. На український ринок праці впливають різні чинники, такі як криза

COVID-19 і триваюча війна. Через руйнування промисловості та військові дії економічно активне населення у віці від 15 до 70 років скоротилося, а рівень безробіття зріс до рекордних 21,1%. Найбільше втратили роботу працівники торгівлі та послуг, службовці та керівники, професіонали та спеціалісти. Велику частку безробітних становить молодь. Про неефективність системи вищої освіти свідчить той факт, що приблизно половина безробітної молоді має вищу освіту.

4. Найсуттєвіші зміни на українському ринку праці у 2022 році. Значно впала зайнятість. Це відбувається через зниження ділової активності або припинення великих заходів. Кількість підприємств та кількість втрачених з економічних причин робочих місць у підприємствах, які продовжують працювати. Найбільше скорочення зайнятості в Україні відбудеться у 2022 році. Це було зумовлено значним скороченням виробництва продукції підприємств, розривом виробничих зв'язків, руйнуванням підприємств у районах бойових дій. Загалом кількість небюджетних підприємств в Україні за підсумками 2022 року впала на 21,3%. В Україні кількість працівників на небюджетних підприємствах у четвертому кварталі 2022 року скоротилася на 15%. Це 6,65 мільйонів людей. Зайнятість фізичних осіб-підприємців у четвертому кварталі 2022 року впала на 28% до 604 тис.

Значна частина втрат робочих місць припадає на промислово розвинені райони. Зокрема, скорочення зайнятості в Харківській, Дніпропетровській, Одеській, Миколаївській, Київській та інших областях становило 59% від загального скорочення.

5. Аналіз впливу показників безробіття на соціальну безпеку показує, що зростання рівня безробіття в Україні з 2020 по 2022 роки негативно вплинуло на соціального забезпечення країни. Тільки два із семи обраних показників досягли оптимальних значень, а решта показників були на нестандартних або критичних рівнях. Середньої зарплати у 2022 році вистачає якраз на те, щоб вижити, а частка малозабезпечених сімей є високою. Безробіття також призводить до зростання злочинності та ВІЛ-інфекції. Уряд має вжити заходів

для зменшення безробіття та покращення соціального захисту в країні.

6. Встановлено, що імплементація іноземного досвіду до розвитку українського ринку праці може бути ефективним інструментом покращення ситуації на українському ринку праці, але має бути адаптовано до конкретних умов українського ринку праці та приймати враховувати обставини українського ринку праці. Національна законодавча та нормативна база.

Такі стимули, як пропозиція реклами та інших засобів інформування можуть покращити процес найму. Частиною активної політики зайнятості також є програми тимчасової зайнятості та громадських робіт. Світовий банк розглядає участь у громадських роботах як перевірку трудової діяльності та можливість відрізнити тих, хто справді хоче знайти роботу, і тих, хто реєструється в службах зайнятості просто для отримання допомоги по безробіттю. Заходи щодо скорочення загальної пропозиції ринку праці включають зменшення притоку молоді, стимулювання трудової міграції, перерозподіл робочого часу та робочих місць між зайнятими.

7. Розкрито основні можливості розвитку ринку праці в Україні. Однією з можливостей є розвиток експортоорієнтованих галузей економіки, таких як інформаційні технології, сільське господарство, легка промисловість тощо. Ці галузі мають потенціал для зростання та залучення інвестицій, тим самим створюючи нові робочі місця та збільшуючи зайнятість. Також важливо зосередитися на підвищенні кваліфікації та навчанні людей, особливо молоді, щоб забезпечити якісну освіту та підготовку кваліфікованої робочої сили для експортно-орієнтованих галузей промисловості та галузей, що розвиваються, що з'являться в майбутньому. Для забезпечення соціального захисту населення та створення сприятливих умов зайнятості можна використовувати різні інструменти, такі як створення соціальних програм, підтримка безробітних та розвиток систем соціального захисту. Забезпечити прозорість та ефективність ринку праці та подальший розвиток онлайн-системи реєстрації та працевлаштування для безробітних, щоб гарантувати, що безробітні знаходять роботу швидше та ефективніше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туленков М. В. Ринок праці та зайнятість населення в сучасному соціологічному дискурсі. *Релігія та соціум*. 2015. № 3 (19). С. 120-125.
2. Безтелесна Л. І. Державне регулювання зайнятості. Рівне: НУВГП, 2020. 210 с.
3. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-ІУ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
4. Колот А. М. Економіка праці та соціально-трудова відносина. Київ : КНЕУ, 2009. 711 с.
5. Грузінова Л. П. Трудове право України. Київ : МАУП. 2013. 136 с.
6. Легкий В. І. Поняття і особливості категорії «зайнятість» в умовах трансформації економіки. *Сталий розвиток економіки*. 202. № 3 (20). С. 142-146.
7. Економіка праці та соціально-трудова відносина / За заг. ред. Качана Є. П. Тернопіль: ТДЕУ. 2006. 373 с.
8. Романюк І. А. Державна соціальна політика в забезпеченні продуктивної зайнятості сільського населення. *Економіка АПК*. 2014. № 10. С. 105-109.
9. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>
10. Ковальська Н. Ефективність державної політики зайнятості населення: працевлаштування молоді. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2013. Вип.35. С. 141-148.
11. Бондаревська К.В. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в контексті соціальної безпеки держави. *Проблеми економіки*. 2019. № 3 (41). С. 255-262.
12. Мазур Н.О. Роль дистанційної праці у забезпеченні стійкості та конкурентоспроможності бізнесу у воєнний період. *Стійкість бізнесу і*

добробут домогосподарств: фінансові та соціальні аспекти: збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2022. С. 60-62.

13. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її основні складові. *Modern directions of theoretical and applied researches*. 2013. Р. 19-30. URL: www.sworld.com.ua/index.php/ru/component/search/?searchword=коленда&ordering=&searchphrase=аП.

14. Сидорчук О.Г. Інноваційні підходи до науково-методичного забезпечення оцінки соціальної безпеки в системі державного регулювання. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1 (36). С. 122-127.

15. Поплавська О.М. Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 75. № 2. С. 21-29.

16. Andersen-Rodgers D., Crawford K.F. Human Security: Theory and Action. *Rowman and Littlefield Publishers*, 2022. 368 p.

17. Palier B. Work, social protection and the middle classes: What future in the digital age? *Social security and the digital economy*. 2019. Vol.72. P. 113-133.

18. Cai J.Y., Wimer C., Berger L., Maury M. Intra-year employment instability and economic well-being among urban households: Mitigating effects of the social safety net. *Children and Youth Services Review*. 2023. Vol. 148. DOI: <https://doi.org/10.1016Zj.chilyouth.2023.106855>.

19. Серьогіна Н. Зайнятість населення в умовах воєнного стану як невід'ємна складова забезпечення національної безпеки. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 181-186.

20. Саричев В.І., Довженко С.О. Вплив рівня зайнятості населення на національну безпеку України. *Економіка*. 2024. №6. С.331-342.

21. Гетьман О.О. Інноваційний механізм регулювання ринку праці: монографія. Дніпропетровськ, УМСФ, 2016. 328 с. С.46-47.

22. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня

економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України №1277 від 29.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

23. Тоцька К. НБУ: Індекс очікувань ділової активності нарешті зріс. *INVESTORY*. 2024. URL: <https://investory.news/nbu-indeks-ochikuvan-dilovoi-aktivnosti-nareshti-zris/> (дата звернення: 16.04.2024).

24. Михайлов Д. В Україні відкривається більше нових бізнесів, ніж закривається - Опендатабот. *Суспільне новини*. 2023. URL: <https://suspilne.media/469037-v-ukraini-vidkrivaetsa-bilse-novih-biznesiv-niz-zakrivaetsa-opendatabot/> (дата звернення: 16.04.2024).

25. Ключові результати дослідження стану та потреб українського бізнесу. CID. 2022. 08 серп. URL: <https://cid.center/key-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-of-ukrainian-business>

26. Ляш О.І. Інституціональні ризики соціальної безпеки. Соціальноекономічні та демографічні наслідки системної кризи в Україні та шляхи їх подолання. URL: <https://dse.org.ua/archive/15/13.pdf>

27. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості України. <https://www.dcz.gov.ua/analitics>

28. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>

29. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у січні-травні 2022 року. Державна служба зайнятості України. Офіційний сайт, URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67>.

30. Литвин О. Які професії будуть потрібні після війни в Україні: опубліковано список, *Obozrevatel*, 10 травня 2022, <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/economy/yaki-profesii-budut-potribni-pislya-vijni-v-ukraini-opublikovano-spisok.ht>

31. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації.

URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.

32. Ринок праці в Україні: 2022 – 2023: стан, тенденції та перспективи.

URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/ebrd_survey_20_04_23_0.pdf

33. Осадчий Б. Кримінологічний аналіз кількісних і якісних показників злочинів у виді привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. №3. С. 214 – 227.

34. Держпраці нагадує про важливість задекларованої праці під час воєнного стану / Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/derzhpratsi-nahaduie-pro-vazhlyvist-zadeklarovanoi-pratsi-pid-chas-voiennoho-stanu/>

35. Тіньова зайнятість в Україні сягає 9% від кількості зайнятого населення - Держпраці / Українське радіо.

URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=102045>

36. Коломієць О.О. Тіньова зайнятість та перспективи її легалізації в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2017. № 14. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108734/103680>

37. Інспекція праці та незадекларована праця в ЄС/Міжнародне бюро праці, Програма адміністрації праці та інспекції праці (LAB/ADMIN). Женева: МОП, 2013. URL: <https://dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/inspekciya-praci-ta-nezadeklarovana-pracija-v-yes.pdf>

38. Звіт «Незадекларована праця в Україні: характер, масштаби та шляхи її подолання» (квітень 2018). URL: <https://dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/protydija-nezadeklarovani-j-praci-1.pdf>

39. Легалізація трудових відносин і заробітної плати - один з ключових напрямків роботи нової податкової служби / Державна податкова служба України. URL: <https://dn.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-408386.html>

40. Бондаревська К.В. Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України: напрями розробки та реалізації. *Бізнесінформ*. 2020. №12. С. 237 - 244.

41. Любецька М.М. Аналіз зарубіжного досвіду надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 109-116.

42. Гордієнко Л.А. Зарубіжний досвід фінансування соціальних програм та особливості його впровадження в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. Вип. 4. С. 25-33.